

Redakčná rada

RNDr. M. Bizubová
Doc. RNDr. K. Čížmarová, CSc.
Doc. RNDr. A. Dubcová, CSc.
RNDr. Štefan Karolčík, PhD.
RNDr. F. Kele, CSc.
RNDr. Peter Likavský, CSc.
Mgr. Ľ. Matoušková
Prof. RNDr. J. Mazúrek, CSc.
Prof. RNDr. E. Michaeli, CSc.
Prof. RNDr. J. Mládek, DrSc.
RNDr. M. Nogová
Doc. RNDr. R. Novodomec, CSc.
Mgr. Miloslav Ofúkaný
Prof. RNDr. J. Ořaheľ, CSc.
RNDr. Pavel Sadloň
RNDr. M. Zaťková

Časopis vychádza v spolupráci s:
Geografickým ústavom SAV
a GEOINFORMATIKA.SK

Redakcia

Doc. RNDr. Ján Lacika, CSc. – šéfredaktor
Prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.

Adresa redakcie

Časopis Geografia
Štefánikova 49
814 73 Bratislava
Telefón: 02/524 927 51

Časopis vychádza štvrťročne. Cena jedného čísla je 1,50 EUR.

Vydáva: Ing. Eva Jankovičová,
Geo-servis, Opletalova 54, 841 07 Bratislava,
IČO: 32219059.

Číslo 4 bolo odovzdané do tlače 3. 1. 2013 a
vydané 10. 1. 2013.

Evidenčné číslo per. tlače: EV 504/08
Na vydávanie časopisu prispieva finančnou
dotáciou Ministerstvo školstva, vedy, výskumu
a športu Slovenskej republiky.

Objednávky na predplatné prijíma každá pošta
a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky
do zahraničia vybavuje Slovenská pošta,
a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie
slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail:
zahranicna.tlac@slposta.sk.

Príspevky sa honorujú. Nevyžiadané rukopisy
sa nevracajú.

Časopis Geografia

si môžete objednať na adrese:

Geo-servis
P. O. Box 241
850 00 Bratislava 5

alebo e-mailom na adrese:

geoservis@stonline.sk

Objednávku časopisu Geografia napíšte
čitateľne, uveďte plné meno a adresu s PSČ
a počet objednaných výtlačkov. Uveďte,
od ktorého čísla si časopis objednáte.
Predplatné uhradíte na základe zaslanej
faktúry.

Predplatné na rok: 10,- EUR/241,- SK (6,-
EUR + 4,- EUR poštovné + balné). Platí sa za
kalendárny rok, nie za školský rok. Ak si časopis
objednáte až od druhého, resp. tretieho
alebo štvrtého čísla, zaplaťte príslušnú časť
predplatného.

Geografia

Ročník 20
Číslo 4
2012
Časopis pre základné, stredné a vysoké školy cena 1,50 EUR

OBSAH

112/ Hlad v Afrike

Anna Mydlová

116/ Nigéria – africký obor

Katarína Danielová, Veronika Jonisová

123/ Nigéria – otroci, Biafra, ropa

Veronika Jonisová, Katarína Danielová

130/ Všade samé hrozby

Marián Šabo

134/ Geografická analýza mikroregiónu Suchodolie

Katarína Števcuľová

139/ Vylepšený portál NašeObce.sk vizualizuje štatistiky

slovenských krajov, okresov, miest a obcí

Miloslav Ofúkaný

140/ Východný Gemer

Ján Lacika

Obr. na prvej strane obálky: Fontána pred kaštieľom Betliar

Hlad v Afrike

Anna Mydlová

Hlad možno jednoznačne zaradiť medzi fenomény, ktoré sú vysoko aktuálne aj v súčasnosti. Každý deň milióny ľudí po celom svete konzumujú len nutné minimum potravín, ktoré je nevyhnutné na to, aby sa udržali pri živote. Neprijímajú dostatočné množstvo kvalitnej a výživnej potravy, aby mohli viesť aktívny život. Je pre nich fyzicky veľmi náročné študovať, pracovať alebo vykonávať akékoľvek iné aktivity. V mnohých prípadoch znamená nedostatok jedla smrť. Podvýživa je jedným z veľkých problémov, ktorý ohrozuje zdravie a životy ľudí a to zvlášť v rozvojových

Afrika – sociálnoekonomický hlavolam

Afriku tvorí vyše 60 štátov a závislých území. Väčšina z nich sú krajiny rozvojové, trpiace extrémnou chudobou. Ich obyvateľstvo musí denne čeliť množstvu existenčných problémov – nedostatok pitnej vody, jedla, nebezpečenstvo chorôb, vojny, prírodné katastrofy, chudoba, nezamestnanosť, bezdomovecstvo, nevzdelenosť a i. Afrika sa považuje za najchudobnejšiu časť Zeme, s najväčšími sociálnoekonomickými a hospodárskymi problémami. A to aj napriek tomu, že je plná nerastného bohatstva a má obrovský ľudský, výrobný a poľnohospodársky potenciál. Vo väčšine štátov vládnu nestabilné vlády, korupcia a nepriaznivá politická situácia sťažujú akýkoľvek rozvoj. Viaceré krajiny čelia ozbrojeným konfliktom, ktoré ochudobňujú a ohrozujú životy státisícov ľudí. Nesmierna chudoba, ktorá vládne v mestách a na vidieku neumožňuje viesť ľuďom dôstojný život porovnateľný so životom z rozvinutých krajín. Nedostatok potravín a z tohto vyplývajúca podvýživa obyvateľstva je významným javom na väčšine územia tohto kontinentu. Každodenným nebezpečenstvom sú aj nákazlivé ochorenia ako AIDS, malária, tuberkulóza, rôzne infekčné ochorenia a parazity. Táto početná skupina problémov spôsobuje, že Afrika a jej obyvatelia žijú v začarovanom kruhu, z ktorého sa je ťažko vymaniť.

Príčiny hladu v Afrike

Dôvodov na hlad je niekoľko. Dominantnými príčinami hladu a podvýživy v Afrike sú chudoba obyvateľstva, rastúce ceny potravín a veľké výkyvy cien na potravinových trhoch, nestabilné politické

systemy, vojnové konflikty, občianske nepokoje, extrémne výkyvy počasia vyvolané globálnymi klimatickými zmenami, neefektívne a zaostané poľnohospodárstvo, slabá produkcia poľnohospodárskych komodít, nevzdelenosť a i.

Príroda dokáže svojimi výkyvmi zásadne ovplyvniť fungovanie krajiny a životy jej obyvateľov. S hladom bojujú práve obyvatelia viacerých regiónov, ktoré sú často ohrozované prírodnými živlami. Kuluje sa tu nepriazň prírodných podmienok a socioekonomické pomery krajiny, čo výrazne zhoršuje potravinovú bezpečnosť týchto obyvateľov a ich boj s hladom. Alarmujúci je narastajúci výskyt záplav a extrémnych such a ďalších dramatických prejavov počasia, čo je jedným z nezanebateľných dôsledkov klimatických zmien. Väčšina ľudí ovplyvnených prírodnými katastrofami žije v subsaharskej Afrike, kde

sú regióny najčastejšie postihnuté katastrofálnym suchom, týka sa to hlavne krajín na východe kontinentu ako Somálsko, Etiópia, Sudán, Južný Sudán, Keňa, Uganda. Krajiny v severovýchodnom cípe Afriky – Etiópia, Somálsko, Keňa – sú krajinami, ktoré bojovali s najväčšími suchami a následne hladomormi za ostatné roky. Vo viacerých krajinách na západe kontinentu (Niger, Nigéria, Burkina, Ghana, Benin, a i.) hrozia záplavy, ktoré zvyčajne z polí zmienu celú dopestovanú úrodu. Častým nebezpečenstvom sú aj kobylky, ktoré v priebehu pár hodín zožerú všetko čo nájdú na poliach. Spomenuté prírodné katastrofy zvyknú často vyústiť až do humanitárnych katastrof v podobe hladomorov.

Z hľadiska klimatickej nestálosti a nízkej schopnosti sa na zmeny klímy adaptovať je Afrika jedným z najzraniteľnejších kontinentov. Prognózy budúcich vplyvov klimatických zmien v Afrike nie sú vôbec optimistické: milióny ľudí bude vystavených rastúcemu tlaku z nedostatku vody, deficit vody nepriaznivo ovplyvní podmienky pre život, narastú problémy súvisiace s vodou, bude sa zhoršovať poľnohospodárska výroba a dostupnosť potravín, oblasti vhodné pre poľnohospodárstvo sa budú zmenšovať, čo bude ďalej negatívne ovplyvňovať problém podvýživy na kontinente, miestne dodávky potravín budú negatívne ovplyvnené klesajúcimi zásobami rýb vo veľkých jazerách v dôsledku rastúcej teploty vody, predpokladá sa aj zvýšenie morskej hladiny, ktoré ovplyvní nízko položené pobrežné oblasti s veľkým osídlením (KURUCZ 2007). Globálne otepľovanie má z prírodných aj sociálnoekonomických príčin na rozvojové krajiny ťažšie dopady a ich schopnosť adaptovať sa je podstatne menšia.

Vážnym problémom je v Afrike neefektívne a málo výkonné poľnohospodár-

Foto A. Mydlová

Hladom trpí v Afrike veľké množstvo detí

stvo. Chýba výkonná technika, moderné stroje a chemické hnojivá či osivá, ktoré by produkciu zvýšili. Afrika rozhodne nepatrí medzi veľkých svetových potravinových producentov. Produkcia potravín vo väčšine štátov nepostačuje na to, aby dokázali užiť vlastné obyvateľstvo. Štáty, ako napríklad Etiópia, Sudán, Keňa, Somálsko vyprodukujú menej ako pol percenta zo svetovej produkcie potravín, ale spotrebujú takmer dvojnásobok. Chudobné a neúrodné Somálsko napríklad dlhodobo vyprodukuje len 0,03 % zo svetovej produkcie potravín (FAO, STATISTICAL YEARBOOK 2010).

Viacerí odborníci sa zhodujú, že ak by došlo k zlepšeniu poľnohospodárskej výroby v Afrike, výrazne by to pomohlo v riešení otázky hladu a podvýživy a nie len na tomto kontinente. To by ale bolo potrebné doriešiť aj otázku vlastníctva poľnohospodárskej pôdy, ktorej majú mnohé krajiny dostatok. Nestačí však len veľká rozloha ornej pôdy ale dôležité je aj to, ako je využívaná. Krajina môže mať dostatok ornej pôdy, ale nevyvážené vlastníctvo pôdy vedie k situácii, že veľmi malá časť populácie ovláda neprimeraný podiel kvalitnej poľnohospodárskej pôdy. Vysoký podiel tých, ktorí nevlastnia žiadnu pôdu, prispieva k rozšíreniu hladu. V mnohých štátoch majú pôdu vo vlastníctve bohaté spoločnosti a podnikatelia, a nie chudobní vidiecky obyvatelia. Vidiecke obyvateľstvo má sťažený prístup k pôde, čím sa zhoršuje aj distribúcia dopestovaných potravín. Tento problém je vypuklý vo viacerých krajinách ako napr. Mali, kde 75 % obyvateľov sa živí pôdohospodárstvom. Jeho pôdu si však prenajímajú bohaté krajiny ako Saudská Arábia a Čína. Rozľahlé pozemky pretvárajú na veľké agrárne farmy. Miestni obyvatelia prichádzajú o pôdu a možnosť si dopestovať vlastné potraviny, ktoré by mohli na trhoch speňažiť i zabezpečiť vlastné rodiny.

Veľké spoločnosti ovládajú trh s potravinami a dokážu ovplyvňovať ceny na svetových trhoch. Keď sú ľudia zraniteľní, akákoľvek šokujúca udalosť ich môže uvrhnúť do krízy, nevynímajú ani náhle zmeny cien na trhoch s potravinami. Pre ľudí, ktorí žijú v chudobe, znamená náhly a prudký nárast cien potravín vážne problémy s hladom. Práve tieto cenové šoky na trhoch s potravinami spôsobujú najväčší nárast hladujúcich vo svete. Prudký nárast cien na svetových trhoch začal v roku 2007, vrcholil v roku 2008 a trval až do roku 2009. Druhé maximum cien sa dosiahlo vlni v roku 2011, kedy hlavne vo východnej Afrike zúrili katastrofálne hladomory.

Foto A. Mydlová

Chudoba na vidieku postihuje väčšinu Afriky

Najväčším pôvodcom hladu v Afrike je chudoba. Najväčší podiel populácie žijúcej z menej ako 1,25 dolára na deň je v Ázii a v subsaharskej Afrike. Najviac je ňou ohrozené vidiecke obyvateľstvo, ktoré sa živí prevažne poľnohospodárstvom. Na vidieku nie je spravidla iná práca ako pestovanie plodín a chov dobytka, ktorá je fyzicky veľmi náročná a na finančnom trhu málo ohodnotená. Príčinou chudoby na vidieku je aj nerovné a nespravodlivé

rozdelenie pôdy, ako pozostatok kolonializmu. Ľudia nie sú vlastníkmami pôdy a sú nútení pracovať za nízke mzdy na cudzích pozemkoch. Z hľadiska rozdelenia do jednotlivých regiónov Zeme sa chudoba prejavuje najmarkantnejšie v Afrike. Prakticky každý zo štátov subsaharskej Afriky čelí alebo je ohrozený chudobou. Chudoba sa samozrejme prejavuje aj v mestách, kde vznikajú chudobné štvrte a ich extrémna verzia v podobe slumov. Najväčšie slumy

Foto A. Mydlová

More poskytuje obyvateľom obživu

Foto A. Mydlová

Spracovanie potravy na chudobnom vidieku

sa rozprestierajú v periférii veľkých afrických miest (napr. Kibera v Nairobi), kde sa kumuluje množstvo rôznych sociálno-patologických javov. Hlad je tam súčasťou každodenného života u väčšiny obyvateľov.

Súčasný vojnový konflikt ohrozuje a zaťažujú hladom najmä obyvateľov chudobných krajín, ktoré už aj bez toho trpia mnohými problémami a nedostatkom potravín. Vojna dokáže zhoršiť stav nedostatku potravín a dohnať situáciu až do vzniku hladomorov. Jasne to bolo vidieť v rokoch 1983 až 1985, keď viaceré krajiny západnej, severovýchodnej a južnej Afriky zasiahol silný hladomor. Zraniteľnosť hladom v týchto krajinách bola umocnená silným suchom a hlavne vojnami. Kým v západnej Afrike sa situácia s potravinovou bezpečnosťou do roku 1987 výrazne zlepšila, v severovýchodnej (Etiópia, Sudán) a južnej Afrike (Angola, Mozambik) pretrvávajúce občianske vojny pokračovali v šírení hladu. Politicky motivované násilné boje zdevastovali krajinu - zničili úrodu na poliach, zlikvidovali cesty a zbúrali mosty, častým terčom bojov boli aj školy a kliniky. Druhým rizikom je zneužitie dodaných zásob potravín a ich použitie pre armádu. Už pri samotnom prevoze môže dôjsť k ozbrojenému prepadu a krádeži zásielky potravín. Ojedinelý nie je ani prípad, kedy sa jedlo stalo politickou zbraňou a bolo použité proti ľuďom žijúcim v oblastiach kontrolovaných rebelmi. Tento prípad použitia potravinovej pomoci ako zbrane sa zopakoval napr. v Zimbabve v roku 2005 či Etiópii v roku 2007, kedy bola núdzová

distribúcia potravín zakázaná v oblastiach stojacich v opozícii voči centrálnej vláde. Podobný prípad, keď militantní islamisti bránili vstupu potravinovej pomoci na ohrozené územie a ľuďom zakázali odísť z utečeneckých táborov, sa stal aj v roku 2011 v Somálsku. Problémom rozvojových krajín je aj fakt, že väčšina vlád minie na svoju armádu viac ako majú v štátnom rozpočte vyčlenené na sociálnu sféru. Koncom osemdesiatych rokov mŕňali africké štáty 30 až 40 % zo svojho štátneho rozpočtu na armádu namiesto na rozvoj spoločnosti. A práve mnoho krajín, kde problémy s hladom stále pretrvávajú, vynakladá na armádu ďaleko viac ako je svetový priemer (11 %). Z dostupných údajov je to napríklad Etiópia, Keňa, Uganda, Mozambik a Mali. (BASSET 2010)

V dôsledku vojen vznikajú veľké presuny obyvateľstva. V utečeneckých táboroch je hlad jedným z najväčších problémov, voči ktorému musia utečenci denne čeliť. Regionálne vojny v západnej a stred-

nej Afrike spôsobili najväčšie presídľovanie obyvateľstva. Súčasne sú to územia, kde je obyvateľstvo najviac ohrozené hladom.

Dôsledky hladu a podvýživy v Afrike

Hladovanie má účinky celkové a účinky vyplývajúce z nedostatku určitých vitamínov alebo minerálnych látok. Bielkovinová podvýživa a nedostatok prijímaných živín prevládajú hlavne v subsaharskej Afrike, kým obezita ohrozuje viac vyspelé oblasti južnej a severnej Afriky. Jedným z prvých signálov akútnej podvýživy je vyčerpanosť a výrazný úbytok hmotnosti. Vo vážnych prípadoch podvýživy sa prejavujú aj klinické symptómy ako vypadávanie vlasov, strata farby pokožky, pigmentu a opuch. Prejavom chronickej podvýživy je zakrpatenie a narušenie lineárneho rastu. Zle živý človek trpí anémiou, je vychudnutý, so spomaleným myslením. Nedostatok bielkovín vedie k onemocneniu nazývanému kwashiorkor, ťažkej forme poru-

	Počet podvyživených (v miliónoch)					Podiel podvyživených z celkovej populácie (v %)				
	1990-1992	1999-2001	2004-2006	2007-2009	2010-2011	1990-1992	1999-2001	2004-2006	2007-2009	2010-2011
Afrika	175	205	210	220	239	27,3	25,3	23,1	22,6	22,9
Severná Afrika	5	5	5	4	4	3,8	3,3	3,1	2,7	2,7
Alžírsko	1	2	-	-	-	5,2	5,8	< 5	< 5	< 5
Egypt	-	-	-	-	-	< 5	< 5	< 5	< 5	< 5
Libya	-	-	-	-	-	< 5	< 5	< 5	< 5	< 5
Maroko	2	2	2	2	2	7,1	6,2	5,2	5,2	5,5
Tunisko	-	-	-	-	-	< 5	< 5	< 5	< 5	< 5
Subsaharská Afrika	170	200	205	216	234	32,8	30,0	27,2	26,5	26,8
Angola	7	7	6	6	5	63,9	47,5	35,1	30,7	27,4
Benin	1	1	1	1	1	22,4	16,4	13,1	10,8	8,1
Botswana	< 0,5	1	1	1	1	27,4	34,5	32,9	31,9	27,9
Burkina	2	3	4	4	4	22,9	26,4	25,8	24,4	25,9
Kamerun	5	5	3	3	3	38,7	29,1	19,5	15,6	15,7
Stredoafriická republika	1	2	2	1	1	49,5	45,1	40,6	32,6	30,0
Čad	4	3	4	4	4	61,1	41,0	37,3	36,4	33,4
Kongo	1	1	1	1	2	42,8	30,1	32,9	34,6	37,4
Pobrežie Slonoviny	2	3	4	4	4	13,7	19,9	19,6	19,3	21,4
Eritrea	2	3	3	3	4	72,4	76,2	74,8	69,1	65,4
Etiópia	34	36	35	35	34	68,0	55,3	47,7	43,8	40,2
Guinea	1	2	2	1	2	18,4	20,6	17,0	15,5	17,3
Keňa	9	10	12	12	13	35,6	32,8	32,9	32,4	30,4
Libéria	1	1	1	1	1	32,9	34,9	29,6	29,6	31,4
Madagaskar	3	5	5	6	7	24,8	32,4	28,1	29,1	33,4
Malawi	4	3	3	3	4	44,8	26,8	24,7	23,0	23,6
Mali	2	2	2	1	1	25,3	21,7	14,7	9,5	7,9
Mozambik	8	8	8	9	9	57,1	45,3	40,3	39,9	39,2
Namibia	1	< 0,5	1	1	1	37,5	24,9	26,8	32,7	33,9
Niger	3	3	3	2	2	36,9	25,8	20,0	13,6	12,6
Nigéria	19	13	10	11	14	19,3	10,2	6,8	7,3	8,5
Rwanda	4	4	4	3	3	52,6	46,5	42,1	34,2	28,9
Senegal	2	2	2	2	3	21,7	24,2	16,9	16,5	20,5
Sierra Leone	2	2	2	2	2	41,9	41,1	35,5	33,1	28,8
Južná Afrika	-	-	-	-	-	< 5	< 5	< 5	< 5	< 5
Sudán	11	11	12	15	18	42,1	31,7	32,0	36,6	39,4
Togo	1	1	1	1	1	32,8	25,2	20,4	19,8	16,5
Uganda	5	6	8	10	12	26,6	26,5	27,9	31,0	38,8
Tanzánia	8	14	14	15	18	29,4	40,4	35,1	36,1	38,8
Zambia	3	4	6	6	6	34,8	43,9	48,3	47,5	47,4
Zimbabve	5	5	5	4	4	44,1	43,1	38,2	39,9	32,8

Tabuľka: Rozšírenie podvýživy a hladu v Afrike (1990 – 2012). Zdroj: FAO, The State of Food Insecurity in the World 2012

chy výživy, kedy sa zväčšuje pečeň a nadúva sa brucho v dôsledku nahromadenej tekutiny, koža a vlasy strácajú pigment. Hladovanie prináša aj ďalšie problémy ako suchú, chladnú pokožku bez elasticity. Dospelí môžu počas hladovania stratiť až 70 % telesnej hmotnosti, z časti na úkor vody, ale väčšinou je to strata telesných bielkovín. Bielkoviny sa spotrebujú hlavne zo svalov, pečene, čriev a srdca. Nedostatok kalórií vyvolá anémiu, nízky krvný tlak, apatiu, podráždenosť a záchvaty vysiľujúcej hnačky. Veľké zdravotné ťažkosti spôsobuje tiež deficit vitamínov a minerálov. Deficit vitamínu A vedie k problémom so zrakom, slepote a oslabuje imunitný systém voči infekčným ochoreniam. Najčastejšou formou malnutricie na celom svete je deficit železa. Jeho nedostatok spôsobuje veľkú vyčerpanosť a ženy ohrozuje pri pôrode. Nedostatok jódu je častou príčinou mentálnej retardácie a poškodenia mozgu¹. Počas hladomorov dochádza aj k početným úmrtiam v dôsledku extrémne nízkeho alebo žiadneho príjmu potravy.

Najviac využívaným ukazovateľom podvýživy v populácii sú poruchy rastu v detskej populácii, ktoré sa dajú sledovať z dlhodobého hľadiska. Poruchy rastu u detí do veku 5 rokov v rozvojových krajinách, kde je tento jav v spojitosti s hladom najmarkantnejší. Najviac detí z celkovej populácie daného regiónu trpí poruchami rastu v Afrike. Viac ako 30 % detskej populácie v Afrike má nejakú formu poruchy rastu. Dôsledok týchto zdravotných problémov sa prejavuje aj v dospelosti a doživotne zanecháva stopy na ich telesnej schránke i v mentálnom vývoji. V Afrike sa počet detí s poruchami rastu zvyšuje a podľa posledných prieskumov takmer 50 miliónov detí trpí vývojovými poruchami z nedostatočnej výživy. Za ostatných 20 rokov sa vo svete podarilo znížiť počet detí trpiacich podváhou. Najpomalší progres bol však v Afrike, kde stále vysoké percento detí nemá zabezpečenú dostatočnú výživu. Subsaharská Afrika má stále najvyšší podiel detí s podváhou.

Rozšírenie hladu a podvýživy v Afrike

Najhoršia situácia vládne v subsaharskej Afrike, kde sa extrémna chudoba a hlad kombinuje s pandémiou HIV a tradičnými tropickými infekciami a ochoreniami. V priebehu 20. storočia sa udialo 35 hladomorov, z toho 19 bolo lokalizovaných v subsaharskej Afrike. Chronický hla-

domor vidieť v Sudáne, Južnom Sudáne, Etiópii, Somálsku, Ugande, Keni, Libérii a štátoch Sahelu. Vo februári 2010 čelilo kríze potravinovej bezpečnosti 33 krajín. 14 z nich trpí potravinovou krízou už viac ako desaťročie. Väčšina z nich sa nachádza na africkom kontinente. Z celkového počtu 33 sa až 21 štátov nachádza v Afrike. Viac ako 19 rokov trpí potravinovou krízou Somálsko, Južný Sudán, Sudán, Etiópia a Libéria².

V roku 2011 ohrozoval hladomor až 12 miliónov obyvateľov afrického Rohu (Somálsko, Eritrea, Džibutsko) a časti štátov východnej Afriky (Keňa, Uganda)³. Na tomto území bol vyhlásený krízový stav vedúci k humanitárnej katastrofe. Prúdilo tam množstvo zahraničnej pomoci a lekárske tímy z celého sveta. Situácia v týchto afrických štátoch bola veľmi vážna v dôsledku extrémneho sucha. Denne zomierali desiatky ľudí.

Podľa najnovších štatistík FAO (Food and Agricultural Organization) z novembra 2012 nemá dostatok jedla 870 miliónov ľudí Zeme. Afrika a Ázia si dlhodobo udržiavajú najvyššie počty, aj keď v Ázii nastal pokles (563 mil.), rovnako ako v Latinskej Amerike (49 mil.). Afrika stále čelí nárastu hladných a podvyživených ľudí. V súčasnosti trpí v Afrike odhadom 239 miliónov ľudí, čo predstavuje 22,9 % z celkovej populácie Afriky. V tabuľke sú uvedené zmeny počtu podvyživených ľudí podľa jednotlivých krajín od roku 1990. V súčasnosti trpí hladom a podvýživou najviac ľudí v Sudáne, Tanzánii, Keni, Nigérii, Etiópii, Ugande a Mozambiku. Najväčší podiel z celkového počtu obyvateľov danej krajiny je podvyživených v Burundi (73 %), Eritrei (65 %), Zambii (47 %), Mozambiku (39 %) a Etiópii (40 %).

Udalosti roku 2012 uvrhli do veľkej potravinovej krízy niektoré štáty Sahelu v západnej Afrike – Burkina, Kamerun, Čad, Gambia, Mali, Mauritánia, Niger a Senegal. Potravinová kríza v tejto časti Afriky je kombináciou viacerých faktorov. Veľké suchá zapríčinili prudký pokles produkcie obilnín, čo spôsobilo nárast cien na zrno a nedostatok krmiva pre dobytok. Dlhotrvajúcu potravinovú krízu v regióne prehĺbilo aj presídľovanie obyvateľstva v dôsledku konfliktov, chronická chudoba, zhoršenie životného prostredia a nájazdy kobyliiek⁴.

Literatúra a pramene

BASSET, T., WINTER-NELSON, A.: The Atlas of World Hunger. University of Chicago Press, Chicago 2010, 201 str.

Všadeprítomní vojaci dohliadajú na poriadok

FAO Statistical Yearbook 2010. [online]. 2011. [citované 2012-10-26]. Dostupné na internete: <<http://www.fao.org/economic/ess/ess-publications/ess-yearbook/ess-yearbook2010>>

KOLEKTÍV AUTOROV: The State of Food Insecurity in the World. FAO, Rome 2012. 62 str.

KOLEKTÍV AUTOROV: Globální problémy a rozvojová spolupráca.: Člověk v tísní, o.p.s, Praha 2008, 214 str.

KURUCZ, M.: Zmena klímy a rozvojová pomoc. In: Rozvojová pomoc 2007. Zborník príspevkov z II. medzinárodnej vedeckej konferencie. Vydavateľstvo Ekonom, Bratislava 2007, 167 str.

¹ <http://www.wfp.org/hunger/stats>

² FAO Economic and Social Development Department. [citované 2012-02-15]. Dostupné na internete: <<http://www.fao.org/economic/es-policybriefs/multimedia0/protracted-crises-map/en/>>

³ PROKOPČÁK, T. 2011: Východnú Afriku zabíja hladomor. In: SME. 12/7/2011. Petit Press, dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/5975186/vychodnu-afriku-zabija-hladomor.html>

⁴ The Sahel Crisis. FAO. [online]. 2012. [citované 2012-12-08]. Dostupné na internete: <<http://www.fao.org/crisis/sahel/en/>>

Nigéria – africký obor

Katarína Danielová, Veronika Jonisová

Názov Nigéria sa prvýkrát objavil v britských novinách *The Times* v roku 1897 v eseji autorky Flory Shaw, ktorá tak pomenovala britský protektorát v okolí dolného toku rieky Niger. Údajne názov vznikol z dvoch slov – „Niger“ a anglického „area“, čím bola výstižne nazvaná krajina okolo rieky Niger. Nigéria má aj ďalšie pomenovanie. Nazývajú ju aj africkým obrom z dôvodu najväčšieho počtu obyvateľov v rámci Afriky. Zároveň je pestrou zmesou veľkého počtu etníc, z ktorých najvýznamnejšie sú štyri – Ibovia, Yorubovia, Hausovia a Fulbovia.

Nigéria sa s rozlohou 923 773 km² rozprestiera v západnej Afrike na pobreží Guinejského zálivu. Pobrežie dlhé 853 km je deltoou rieky Niger rozdelené na dve časti – západná sa tiež nazýva Beninský záliv a východná Biaferský. Krajina zo západu susedí s Beninom, zo severu s Nigerom, zo severovýchodu Čadom a z východu s Kamerunom. Hranica s Čadom je najkratšia – len 87 km a predstavuje ju Čadské jazero.

Dominantným znakom Nigérie je písmeno Y, ktoré na jej mape vytvára rieka Niger s prítokom Benue a ktoré sa stalo aj súčasťou štátneho znaku krajiny (hore). Veľkú časť Nigérie zaberajú nížinaté úze-

mia v povodí oboch riek, ako aj na pobreží, centrálnu časť krajiny naopak vytvára vysočina – plošina Bauči, nazývaná tiež Jos (mapa). Najvyšším vrchom je Chappal Waddi s výškou 2 419 m n. m. v pohorí Gotel, ktoré je súčasťou Adamauských vrchov ležiacich na hranici s Kamerunom.

Poloha v blízkosti rovníka, od ktorého je krajina vzdialená približne 4 geografické stupne, blízkosť Sahary na severe, ako aj reliéf výrazne ovplyvnili klímu krajiny. Nigériu možno rozdeliť na nižšie položený juh s tropickou vlhkou klímou, vyrovnanými teplotami počas celého roka a vysokým úhrnom zrážok a krajinu na severe, ktorá je výrazne ovplyvnená

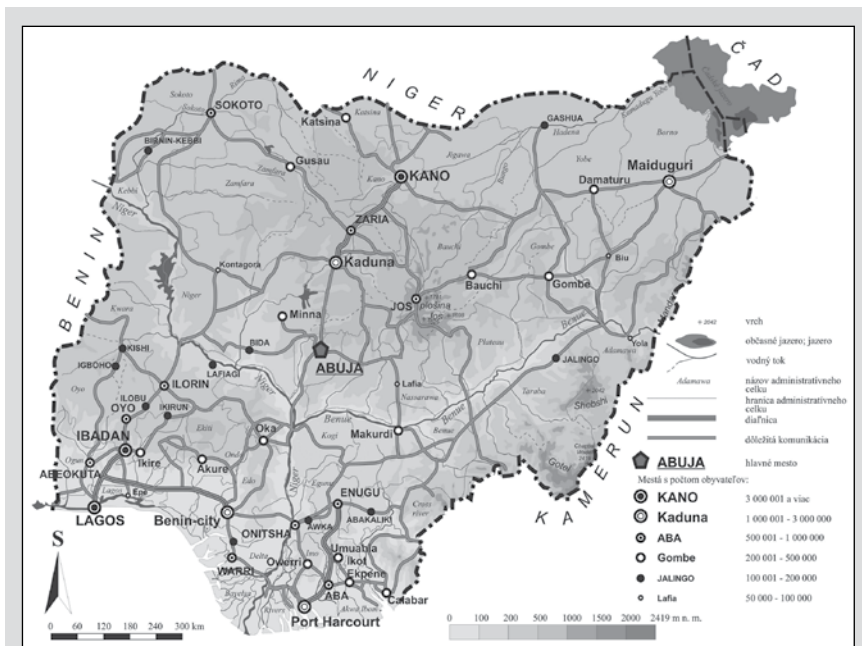
suchým horúcim vetrom harmattan vanúcim zo Sahary.

Pre sever je preto typický malý úhrn zrážok a relatívne vysoké teploty avšak so znateľnou ročnou amplitúdou. Prechod medzi vlhkým juhom a suchým horúcim severom tvorí centrálna časť krajiny s dostatkom zrážok sústredených do relatívne dlhého obdobia dažďov a priaznivými teplotami vhodnými pre poľnohospodárstvo.

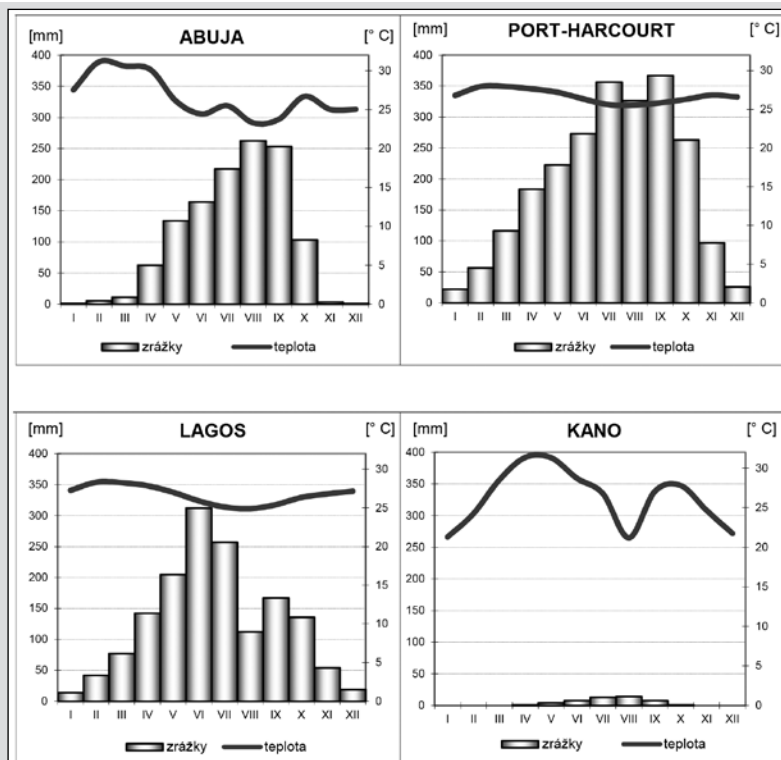
Najdôležitejšími riekami sú spomínané rieky Niger a Benue, ktoré odvodňujú väčšinu územia. Územím krajiny preteká iba dolný tok Nigeru, avšak o dĺžke 1 168 km. Významnejšie prítoky má na svojom ľavom brehu (Sokoto, Kaduna, Anambra). Najvýznamnejším je Benue, ktorý pramení v Kamerune na severných svahoch Adamauských vrchov a zberá vodu takmer z celej východnej polovice Nigérie. Časť riek sa na juhu samostatne vlieva do Guinejského zálivu a časť odteká sa severovýchode do Čadského jazera.

Podobne ako klimatické sú rozčlenené aj vegetačné pásma – v okolí Guinejského zálivu sa rozprestiera úzky pás mangrovových porastov. Tam, kde už nezasahuje slaná voda pobrežných lagún, mangrovy nahrádza tropický dažďový les, ktorý je však chudobnejší v porovnaní s podobnými lesmi v okolí rovníka. V minulosti bol v súvislosti s rozširovaním osídlenia a získavaním poľnohospodárskej pôdy postupne vyklčovaný a neskôr druhotne nahradený menej pestrou druhovou skladbou.

Stred územia nazývaný aj Middle Belt je pokrytý vlhkou savanou s vysokým trávnatým porastom, ktorý sa strie-

Všeobecnozemepisná mapa Nigérie. Zdroj: podľa <http://www.ezilon.com/maps/africa/nigeria-physical-maps.html> upravené autorkami, 2012

Klimatické pomery vybraných miest. Pozn. podľa www.worldweather.org spracovali autorky.

da s pásmi lesov. Sever pokrýva suchšia savana s nízkymi trávami, ktorá na najvýchodnejšom cípe krajiny prechádza do suchej sahelskej savany.

Živočíšstvo krajiny patrí do západoafrickej podoblasti etiópskej oblasti. Typickými predstaviteľmi sú slony, žirafy, gazely, antilopy, byvoly, ktoré sa vyskytujú hlavne na savanách. Mäsozravce sú zastúpené gepardmi, šakalmi, hyenami, zriedkavejšie levmi. V lesoch sú hojné opice (gorily, šimpanzy, paviány, mačičky) a vtáctvo. Pre vlhké lesy je typické množstvo hmyzu, z ktorých hlavne moskyty a komáre môžu byť prenášačmi nákazlivých chorôb.

Krajina disponuje veľkým nerastným bohatstvom. Ďaleko najvýznamnejšia je ropa a zemný plyn, ktorých ťažba a export tvoria hlavné piliere ekonomiky krajiny. Okrem nich sa v Nigérii nachádzajú ložiská železných rúd, cínu, nióbu, olova, zinku, uhlia, žuly, mramoru, vápenca a kaolínu. Ťaží sa aj zlato a drahé kamene. Ťažba ropy je sústredená na juhovýchode krajiny v okolí delty rieky Niger. Ostatné nerastné suroviny sa nachádzajú hlavne v oblasti Middle Beltu medzi 7° a 9° s. g. š.

História krajiny

Najstaršie archeologické nálezy sú staré približne 10 000 rokov a dokla-

dujú osídlenie územia dnešnej Nigérie na juhovýchode a juhozápade krajiny. Z mladšieho obdobia je dôležitou súčasťou histórie krajiny civilizácia Nok, ktorá obývala centrálnu časť krajiny v priestore medzi dnešnými mestami Abuja, Kaduna, Jos a riekou Benue. O vyspelosti kultúry svedčia viaceré prepracované sošky, ktoré patria k najstaršiemu figurálnemu umeniu čiernej Afriky. Civilizácia Nok bola známa svojimi znalosťami spracovania železa a pravdepodobne žila na území Nigérie v období 1000 p. n. l. až 200 n. l. Asi najznámejšou figurálnou pamiatkou tejto kultúry je terakotová soška predstavujúca kľačiacu postavu, ktorá v súčasnosti vystavená vo francúzskom Louvre (vpravo).

V stredoveku došlo na území dnešnej Nigérie ku vzniku viacerých menších kráľovstiev, z ktorých k najvýznamnejším patrili Ife, Oyo a Benin na juhu krajiny, ríša Songhai v strede a ríša Fulanov a Hauské kráľovstvo na severe.

V roku 1471 sa k západoafrickému pobrežiu dostali Portugalci. Ich príchod znamenal pre územie Nigérie začiatok éry otroctva. Jeho význam a rozsah bol natoľko veľký, že sa odrazil aj na pomenovaní časti pobrežia Guinejského zálivu – pobrežie Ghany, Toga, Beninu a západné pobrežie dnešnej Nigérie má označe-

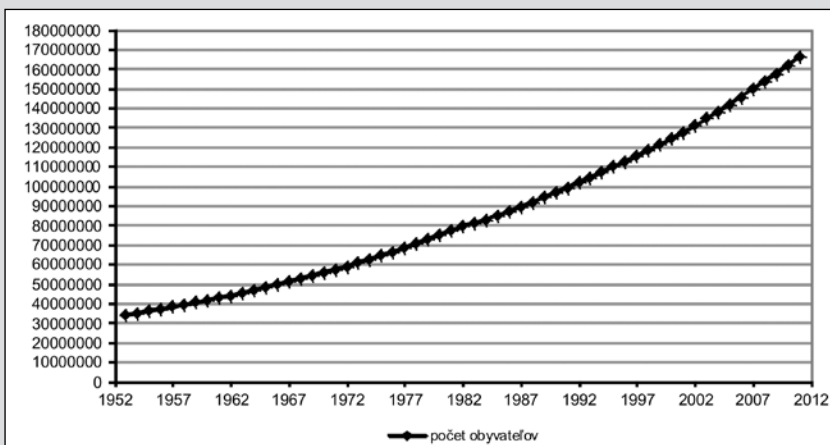
nie Pobrežie otrokov, podobne ako boli pobrežia smerom ďalej na západ označované ako Pobrežie zlata, Pobrežie slonoviny a Pobrežie korenia.

Portugalci si však monopol na otrokov neudržali dlho. Postupne boli vytlačení holandským námorníctvom, ktoré začalo transatlantický obchod s otrokmi. Neskôr nastúpili Francúzi a napokon sa Nigéria dostala do moci Britov. Briti ukončili obchod s otrokmi, keď v roku 1807 vydali zákon, ktorý ho zakazoval. Nigéria však bola aj bez otrokov pre Britániu cennou kolóniou a to hlavne kvôli palmovému oleju, ktorý sa stal významným vývozným artiklom. Počas tohto obdobia krajina nebola jednotná. Vznikla tu konštitučná monarchia, neskôr voľná konfederácia emirátov, väčšinou umelo vytvorených oblastí v umelom politickom systéme s dosadenými vodcami z koloniálnej veľmoci podľa hesla Divide et impera, ktoré Briti úspešne používali pri ovládaní viacerých svojich kolónií.

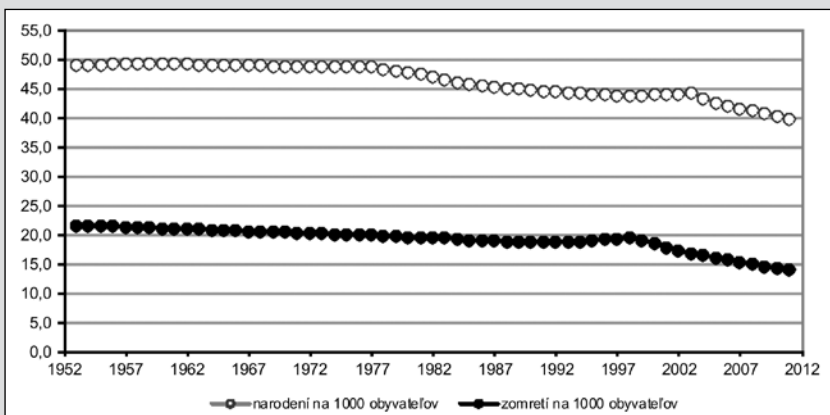
Pri kolonizácii Nigérie a jej postupom zjednocovaní zohral významnú úlohu sir Frederick Lugard, ktorý pôsobil ako vysoký komisár britského protektorátu a v roku 1914 sa mu podarilo severnú a južnú časť územia do Protektorátu a kolónie Nigérie. Zaujímavosťou tiež je, že sir Lugard bol manželom v úvode spomínanej Flory Shaw, ktorá dala Nigérii meno. Dôležité však je, že britský kolonializmus takto spojil odlišné územia a národy do jednej umelej politickej entity pozdĺž rie-

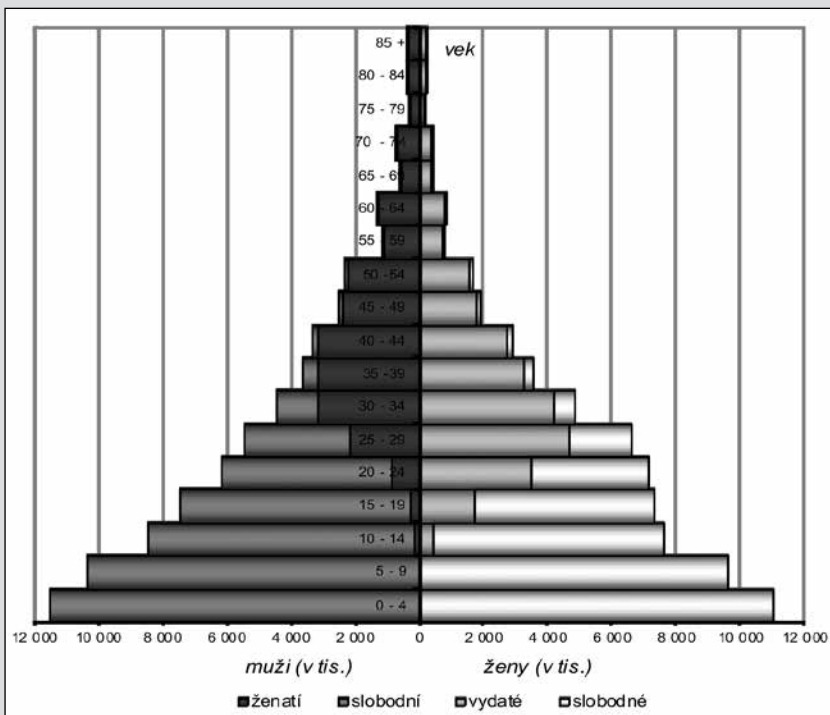
Soška kultúry Nok v parížskom Louvre

Vývoj počtu obyvateľov Nigérie v období 1953 – 2011. Zdroj: podľa <http://www.census.gov/population/international/data/idb/region.php> spracovali autorky

Prirodzený pohyb obyvateľstva Nigérie v rokoch 1953 – 2011. Zdroj: podľa <http://www.census.gov/population/international/data/idb/region.php> spracovali autorky

Pohlavná a veková štruktúra obyvateľstva Nigérie v roku 2006. Zdroj: podľa National Population Commission, 2009 spracovali autorky

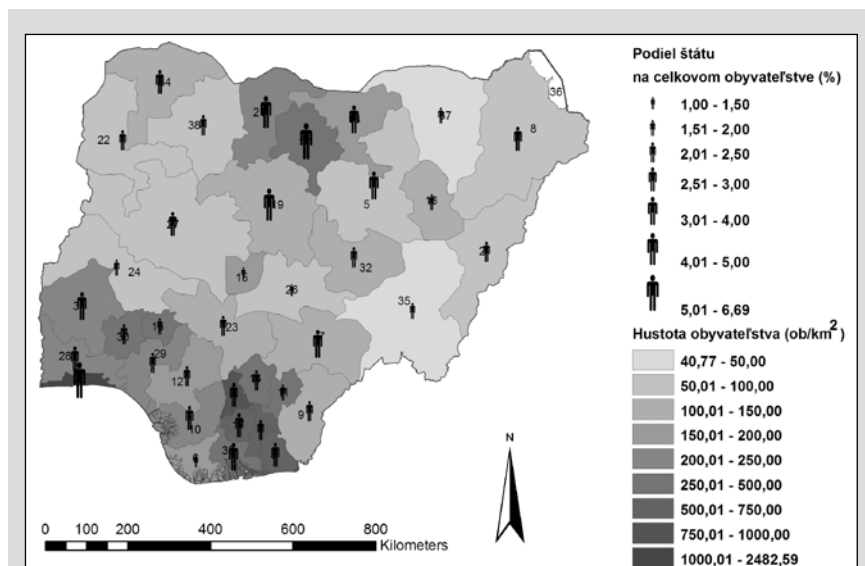
ky Niger. Spojené územia mali osobité prírodné podmienky, históriu, vývoj, ako aj národy, ktoré tu žili – na severe prevažne moslimskí Hausovia a Fulbovia a na juhu kresťanskí Ibovia a Yorubovia. Samozrejme, že národov tu žilo ďaleko viac, avšak tieto štyri boli kľúčové.

Kým bola Nigéria britskou kolóniou, rozpory medzi etnikami neboli natoľko znateľné, pretože situáciu mali v rukách Briti. V roku 1960 však Nigéria získala nezávislosť a stala sa federáciou. Následne sa prejavila nestabilita a začínajúce prevraty medzi najväčšími etnickými skupinami. Nasledovala jedna politická kríza za druhou a hoci bola v roku 1963 vyhlásená republika, situácia sa nezlepila. Pokračovali vnútorné nepokoje, volebné manipulácie a násilie. Etnické a kmeňové rozpory na jednej strane a separatistické tendencie na strane druhej viedli k vyhláseniu samostatnej republiky Biafra na juhu krajiny a následnej občianskej vojne (1967 – 1970). Až do roku 1993 pokračovalo striedanie vojenských diktatúr a krátkych civilných vlád. V spomínanom roku sa k moci dostal generál Sani Abacha predstavujúci pre krajinu brutálnu vládu plnú násilia, úplnú izoláciu Nigérie a obrovskú korupciu. Začiatok demokratizácie krajiny možno datovať až do roku 1998, po Abachovej smrti.

Obyvateľstvo a sídla

Nigéria je nielen populačne najsilnejším africkým štátom, významné postavenie má aj v rámci sveta. Počet obyvateľov je odhadovaný na viac ako 170 120 000 (júl 2012), čo ju radí na 7. priečku na svetovom rebríčku. Predčia ju už len také krajiny ako Čína, India, USA, Brazília, Indonézia a Pakistan. Pritom počet obyvateľov Nigérie ešte v roku 1953 nedosahoval 34 miliónov (graf hore). Príčinou rýchleho rastu obyvateľstva je vysoký prirodzený prírastok obyvateľstva (graf v strede), klesajúca detská úmrtnosť a predlžujúca priemerná dĺžka života obyvateľov krajiny. Dá sa predpokladať, že počet obyvateľstva bude aj v blízkej budúcnosti relatívne rýchlo rásť, vzhľadom na progresívnu vekovú štruktúru Nigérie (graf dole), kde detská zložka stále zaberá vysoký podiel.

Hustota zaľudnenia je relatívne vysoká, podľa posledného cenzu v roku 2006 dosahovala priemernú hodnotu 154 obyv./km², avšak v rámci krajiny je významne diferencovaná. Najvyššie hodnoty dosahuje na juhozápade a juhu krajiny, značne sú osídlené v strede severnej časti Nigérie (mapa na str 119 hore).

Hustota obyvateľstva Nigérie podľa štátov v roku 2006. Zdroj: podľa <http://www.nigerianstat.gov.ng/>, 2009 spracovali autorky

- 1 – Abia, 2 – Adamawa, 3 – Akwa Ibom, 4 – Anambra, 5 – Bauchi, 6 – Bayelsa, 7 – Benue, 8 – Borno, 9 – Cross River, 10 – Delta, 11 – Ebonyi, 12 – Edo, 13 – Ekiti, 14 – Enugu, 15 – FCT Abuja, 16 – Gombe, 17 – Imo, 18 – Jigawa, 19 – Kaduna, 20 – Kano, 21 – Katsina, 22 – Kebbi, 23 – Kogi, 24 – Kwara, 25 – Lagos, 26 – Nassarawa, 27 – Niger, 28 – Ogun, 29 – Ondo, 30 – Osun, 31 – Oyo, 32 – Plateau, 33 – Rivers, 34 – Sokoto, 35 – Taraba, 36 – vodná plocha, 37 – Yobe, 38 – Zamfara.

V zhode s hustotou obyvateľstva sú rozmiestnené aj sídla. Najviac veľkých sídiel je koncentrovaných na juhu a juhozápade krajiny, kde je aj koncentrovaná väčšina nigérijského priemyslu. Hoci je v súčasnosti hlavným mestom Abuja, od roku 1914 do 1991 to bol Lagos, ktorý je najväčším mestom krajiny. Podľa

údajov z posledného cenzu v roku 2006 mal 7 937 932 obyvateľov, avšak posledné odhady hovoria, že v roku 2015 by mal dosiahnuť až 12,4 milióna. Ďalšími veľkými mestami s počtom obyvateľov väčším ako 1 milión sú Kano, Ibadan, Kaduna, Prot Harcourt, Benin-City a Maiduguri.

Ibovia

Bývajú tiež označovaní ako Igbovia. Ich koncentrácia je najvyššia na juhovýchode Nigérie, avšak žijú aj v ďalších štátoch Afriky ako Kamerun, Rovníkovej Guinei, Ghane a Gambii, čo je dôsledok etnických čistiek v Nigérii na konci 60. rokov. Príslušníci tohto etnika sa vyskytujú aj na iných kontinentoch, predovšetkým v Amerike, kam v 18. a 19. storočí smeroval obchod s otrokmi. Ide o kresťanské etnikum a možno ich označiť za najpočetnejšiu skupinu kresťanov v Afrike. Hoci ich tradičným spôsobom obživy bolo poľnohospodárstvo, v porovnaní s ostatnými národmi v Nigérii sa vyznačovali vyššou šikovnosťou, ambicióznosťou a vzdelanosťou, vďaka čomu sa mnohým podarilo získať významné posty v štátnej správe a armáde v koloniálnom období.

Žena z etnika Ibov

Hausovia a Fulbovia

Národy žijúci na severe Nigérie tiež označované ako Hausa a Fulani bývajú často uvádzané spolu. V súčasnosti tvoria takmer tretinu obyvateľstva Nigérie, no žijú aj v Kamerune, Senegale, Mali a ďalších afrických krajinách. V porovnaní s etnikami žijúcimi na juhu krajiny ide predovšetkým o islamské obyvateľstvo, ktoré sa v minulosti žili hlavne kočovníctvom a obchodom. Samotní Fulbovia sú považovaní za najväčšiu pastiersku skupinu na svete. Obe etniká majú oproti južným národom svetlejšiu pokožku. Príčinou je doposiaľ úplne neobjasnený pôvod, ktorý pracuje s viacerými verziami – príbuzenstvo s berberskými, egyptskými, prípadne etiópskymi kmeňmi, preto predstavujú aj prechod medzi eurpeidnou a negroidnou rasou.

skyscrapercity.com

Žena z etnika Hausov

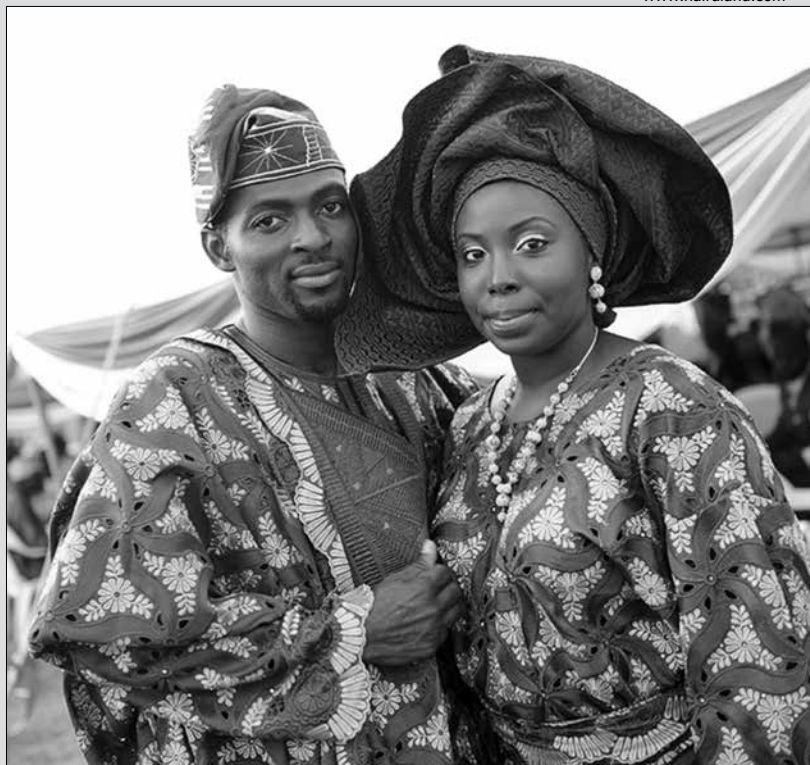
Najpočetnejšími národmi, ktoré žijú v krajine, sú sever obývajúci Hausovia a Fulbovia (spolu tvoria 29 %), Yorubovia (21 %) a Ibovia (18 %) žijúci v južnej časti krajiny. Početné sú však aj národy Ijawov (10%), Kanurijcov (4 %), Ibibiov (3,5 %) a Tivov (2,5 %). Oficiálnym jazykom je angličtina, avšak vo významnej miere a v závislosti od regiónov je používaný jazyk Hausov, Fulbov, Yorubov, Ibov. Lokálne je možné dohovoriť sa ďalšími viac ako 500 jazykmi.

Pestrá je aj náboženská štruktúra – prevládajúce náboženstvo je islam, ktoré vyznáva približne 50 % obyvateľov. Roz-

Yorubovia

Yorubovia podobne ako Ibovia tiež patrili prevažne ku kresťanskej populácii, no v poslednom období silnie význam islamu. Žijú predovšetkým na juhozápade krajiny (štáty Lagos, Ekiti, Ondo, Ogun, Oyo, Osun), hoci ich výskyt je početný aj mimo Nigérie, predovšetkým v štátoch Togu a Benin, mimo Afriky v USA, Brazílii, Kostarike, Trinidade a na Kube. Pôvod Yorubov nie je úplne jasný, no predpokladá sa, že na svojom území žijú viac ako 1000 rokov. Yorubská civilizácia bola založená na mestských štátoch a malých kráľovstvách (Oyo), dodnes sa na ich území nachádzajú najväčšie nigerijské mestá. Ich technická vyspelosť bola v minulosti prekvapivá, avšak smutne sa preslávili tým, že sa výraznou mierou podieľali na obchode s otrokmi (Ibovia).

www.nairaland.com

Yorubský pár tradičnom odeve.

šírený je v severnej časti krajiny, no jeho hranica sa neustále posúva smerom na juh. Druhým najrozšírenejším náboženstvom je kresťanstvo (vznáva ho približne 40 % obyvateľstva), ktoré sem bolo importované počas kolonializmu. Okrem nich sú rozšírené aj pôvodné animistické náboženstvá, ktoré prevládajú hlavne v strednej náhornej časti krajiny.

Hospodárstvo

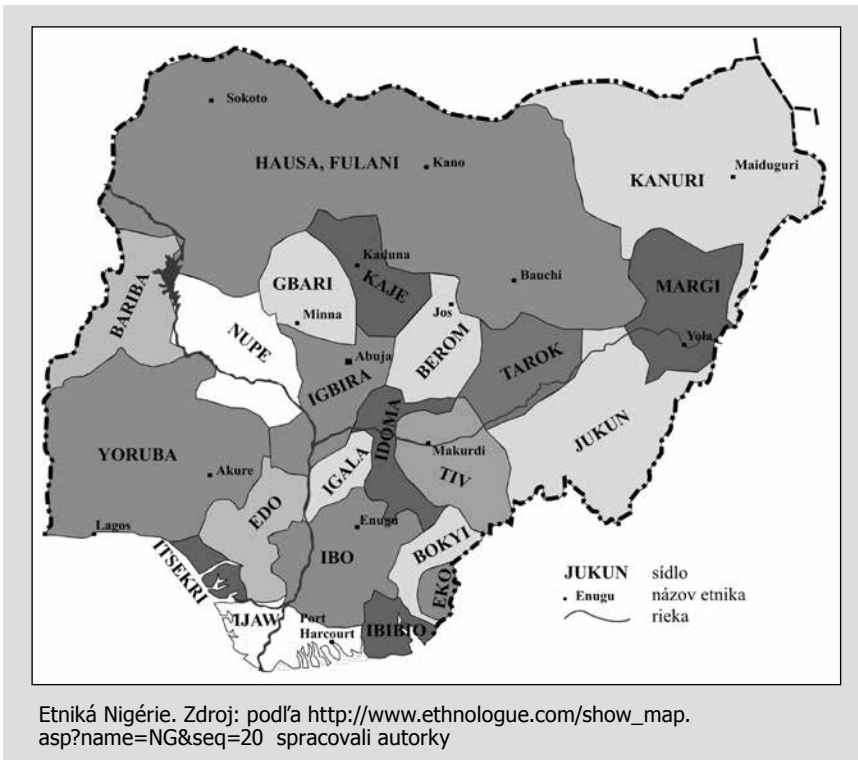
Nigéria býva často označovaná ako monokultúrna ropná ekonomika. Je to pochopiteľné, pretože viac ako dve pätiny HDP krajiny tvorí ťažba a spracovanie ropy (v roku 2010 to bolo 42,7 %, graf na str. 121) a viac ako 90 % exportu krajiny predstavuje ropa a zemný plyn. Nigéria tiež patrí medzi najväčších svetových

exportérov ropy. Ropa sa ťaží predovšetkým v delte rieky Niger a najväčšími ropnými rafinériami sú Port Harcourt, Warri a Kaduna. Nezanedbateľné sú aj zásoby zemného plynu, v ktorom krajina vidí svoju budúcnosť. Podľa odhadov z konca roku 2011 má Nigéria deviate najväčšie zásoby zemného plynu na svete a najväčšie v Afrike. Väčšinu produkcie vyváža vo forme skvapalneného zemného plynu (LNG). V súčasnosti je krajiny druhým najväčším producentom LNG hneď za Katarom, no má ambície získať svetové prvenstvo. Plyn sa skvapalňuje v delte rieky Niger na ostrove Bonny Island. Pomocou plynovodu West African Gas Pipeline Nigéria zásobuje plynom štáty Západnej Afriky a uvažuje sa aj o výstavbe transaharského plynovodu (idea Trans Sahara Gas Pipeline).

Ropný sektor na jednej strane prináša krajine veľké zisky, na druhej strane však predstavuje aj viaceré hrozby. Vláda sa v minulosti orientovala len ťažbu a vývoz ropy, čo prinieslo kolaps zvyšku hospodárstva v 80. rokoch, kedy kolaboval trh s ropou a krajina zároveň nevedela zosúladiť rozvoj priemyslu a poľnohospodárstva s rastom obyvateľstva. Preto je úlohou súčasnej vlády zamerať sa a rozvíjať aj ďalšie odvetvia hospodárstva.

Od roku 1960, kedy Nigéria získala nezávislosť, sa začal v krajine rozvíjať priemysel v rôznych odvetviach. Rozvoj bol zameraný predovšetkým na budovanie ťažkého priemyslu a infraštruktúry, ktoré v krajine absentovali. Budovali sa oceliarne (príkladom je oceliarené v Ajakoute, ktorá bola postavená aj s pomocou ČSSR), elektrárne, cementárne, ale aj podniky ľahších odvetví. Ropný boom v 70. rokoch spôsobil, že krajina podcenila rozvoj priemyslu všeobecne a začala sa orientovať predovšetkým na ťažbu a vývoz ropy. Striedanie vojenských a civilných vlád spôsobili a vnútorné rozpory v krajine spôsobili, že rozvoj priemyslu sa v 80. rokoch spomalil. Od konca 80. rokov po viacerých štrukturálnych úpravách a ekonomickej liberalizácii možno znova konštatovať pozitívny ekonomický rast aj v oblasti priemyslu.

V súčasnosti možno Nigériu označiť ako krajinu zameranú predovšetkým na prvovýrobu, pričom spracovateľský sektor je stále poddimenzovaný. Sekundárny sektor vytvára približne 46 %, no zamestnáva len približne 10 % ekonomicke aktívneho obyvateľstva. Naďalej sa vyvážajú predovšetkým suroviny, percento vyvážaných hotových výrobkov je veľmi malé. Okrem ropy a zemného plynu sa spracúvajú nerastné suroviny, vyrábajú stavebné hmoty, rozvíja sa výroba potravín a spotrebného tovaru (textil, obuv, kožené výrobky). Priemyselné podniky sú lokalizované predovšetkým na juhu a juhozápade krajiny, pričom najväčším priemyselným centrom je Lagos. Ďalší rozvoj priemyslu sťažujú viaceré nedostatky. Krajina nemá dostatočnú infraštruktúru, chýbajú elektrárne a elektrická sieť. Krajina paradoxne aj na výrobu elektrickej energie spotrebúva ropu (ktorú by mohla tiež vyviezť), hoci má obrovský potenciál pre hydroelektrárne. Dopravná infraštruktúra je tiež nedostačujúca, čo paralyzuje celý neropný priemysel. Viacerým domácim výrobkom čoraz viac konkuruje lacný dovoz z Číny.

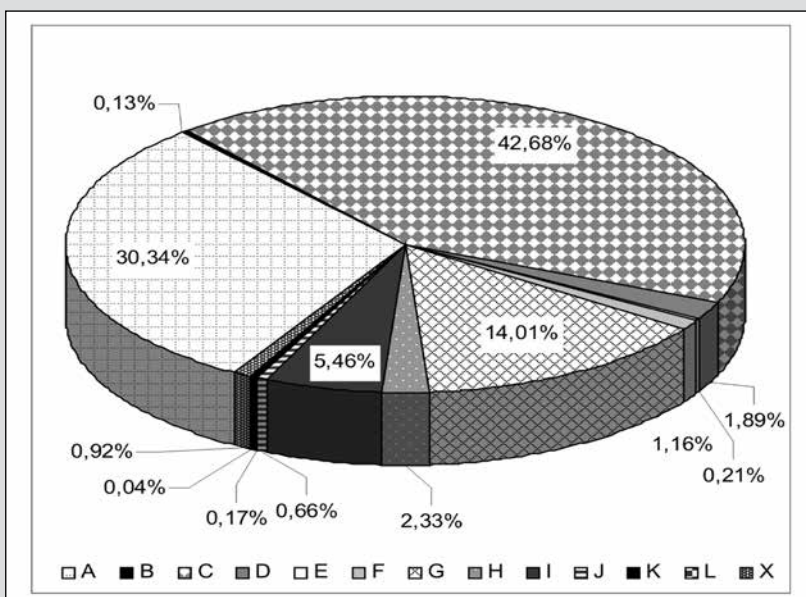
Veľký význam má stále poľnohospodárstvo. Významný je jeho podiel na HDP (v roku 2010 predstavoval 30,3 %), no ešte väčší význam má pre zamestnanosť obyvateľstva, keďže zamestnáva viac ako 70 % ekonomicky činných obyvateľov. V minulosti bola Nigéria

významný vývozcom poľnohospodárskych produktov a z hľadiska produkcie potravín bola sebestačná, rapidný nárast obyvateľov však spôsobil, že v súčasnosti musí krajina mnohé základné potraviny dovážať. Krajina má pritom vhodné podmienky pre poľnohospo-

dársku produkciu - približne tretinu povrchu tvorí poľnohospodárska pôda a vlhká teplá klíma umožňuje zbierať viac úrod počas roka. Mimoriadne priaznivé podmienky pre poľnohospodárstvo má Middle Belt - stred krajiny, ktorý je bohatý aj na nerastné suroviny. V severnej časti krajiny sa pestuje predovšetkým podzemnica olejná a bavlna, na juhozápade krajiny je významné pestovanie kakaovníka, na juhu krajiny palmy olejovej a kaučukovníka. Okrem spomínaných plodín je významná produkcia ryže, prosa, kasavy, jám a cirku, ktoré predstavujú dôležitý zdroj potravín pre obyvateľstvo. Zo živočíšnej výroby má najväčší význam chov dobytka, oviec, kôz a ošípaných, v blízkosti pobrežia a riek je dôležitý zdrojom obživy rybolov. Viaceré poľnohospodárske produkty sa vyvážajú, predovšetkým kaučuk a kakaové bôby. Poľnohospodárstvo by bolo oveľa vyspelejšie, keby bolo viac mechanizované, veľkým negatívom je aj nedostatok hnojív. Tiež nie je kompletná zavlažovacia sústava, ktorá by umožnila pestovať poľnohospodárske plodiny aj v suchších oblastiach na severe, ktoré sužujú periodické nedostatky vody.

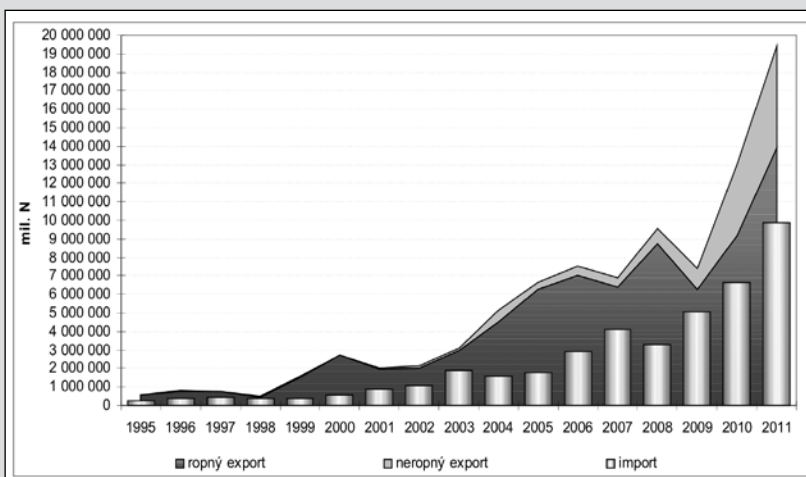
Zatiaľ je stále poddimenzovaný tretí sektor, ktorý sa podieľa na HDP krajiny len 23 %. Služby sa postupne rozvíjajú, a hoci vláda podporuje malé a stredné podnikanie, ich rýchlejší rozvoj spomaľuje vysoká kriminalita v krajine, už spomínaná nedostatočná technická a dopravná infraštruktúra ako aj rozsiahla korupcia (možno ju v určitom zmysle pokladať za črtu nigérijskej kultúry). Naopak je uspokojujúce, že výrazný rast zasiahol telekomunikácie, krajina je vo veľkej miere internetizovaná, aj keď väčšina sietí je dostupná prevažne v južných oblastiach krajiny.

Napriek rôznym a často závažným nedostatkom patrí Nigéria medzi najbohatšie krajiny Afriky. Samozrejme, že výraznou mierou k tomu prispieva ropné bohatstvo, ktoré stále zostáva najvýznamnejším vývozným artiklom. Rozvoj krajiny sa odzrkadlil aj na výraznom vzraste zahraničného obchodu, ktorý od polovice 90. rokov vzrástol viac ako 35-krát (graf na str. 122). Pozitívne je, že oproti minulosti oveľa väčším tempom rastie export neropných produktov, čo napomáha k diverzifikácii nigérijského hospodárstva. Najvýznamnejším dovozcom nigérijských produktov a surovín je USA (viac ako 30 % exportu), Brazília (takmer 9 %) a ďalej európske krajiny ako Veľká Británia, Španielsko

Podiel jednotlivých odvetví hospodárstva na tvorbe HDP Nigérie v roku 2010. Zdroj: podľa <http://www.nigerianstat.gov.ng/>, 2009 spracovali autorky

A – poľnohospodárstvo, B – ťažba ropy a zemného plynu, C – ťažba a spracovanie ropy a zemného plynu, D - priemysel, E – výroba a dodávka elektriny a vody, F – stavebníctvo, G- obchod, ubytovacie a stravovacie služby, H – doprava, pošta a telekomunikácie, I - finančné, poisťovacie, realitné a obchodné služby, J – verejná správa, K – vzdelávanie, L – zdravotníctvo, X – ostatné.

Vývoj zahraničného obchodu Nigérie v rokoch 1995 – 2010 (mil. nair (N)). Zdroj: podľa <http://www.nigerianstat.gov.ng/>, 2009 spracovali autorky

a Francúzsko (po 6 %). Najvýznamnejšími importérmi sú USA (23 % importu) a Čína (15 %). Avšak Nigéria by mohla mať zo zahraničného obchodu ako aj zo zahraničných investícií väčšie zisky, avšak aj tu sa prejavujú ďalšie nedostatky – tovar má často ťažkosti s prechodom cez námorné prístavy, ktoré kontrolujú rôzne miestne skupiny a Nigériu stále vo svete označujú ako krajinu Advance Fee Fraud vďaka obrovskému množstvu podvodov založených na vylákaní predbežných poplatkov.

Literatúra a pramene

BAAR, V.: Národy na prahu 21. storočia. Emancipace nebo nacionalismus? Tilia, 2002 415 str.

HOZÁK, F., PEČENKA, M.: Státy a jejich představitelé. Libri, Praha 1995, 318 str.

KUNSKÝ, J., MÁLEK, R., VRÁNA, O., eds.: Zeměpis světa – Afrika. Orbis, Praha 1967, 546 str.

MATLOVIČ, R.: Geografia religii. Fakulta humanitných a prírodných vied PU v

Prešove. Katedra geografie a geoekológie. Prešov 2001. 375 str.

ZUBRICZKÝ, G.: Geografia štátov sveta. MAPA Slovakia Plus, 2009, 254 str.

<http://www.afrikanet.info/menu/kultur/datum/2009/09/30/recovering-nigerias-terracotta/>

<http://www.archaeologie-online.de/magazin/nachrichten/erforschung-der-nok-kultur-wird-fortgesetzt-19652/>

<http://www.census.gov/population/international/data/idb/region.php>

<http://www.compassnewspaper.org/index.php/special-desk/energy/10457>

http://www.ethnologue.com/show_map.asp?name=NG&seq=20

<http://www.ezilon.com/maps/africa/nigeria-physical-maps.html>

<http://www.hh-bb.com/flora-shaw.pdf>

<http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ad41>

<http://www.iten-online.ch/klima/afrika/nigeria/kano.htm>

http://www.leadership.ng/nga/articles/9746/2011/12/06/nigeria_pushes_become_world%E2%80%99s_largest_lng_producer.html

<http://www.nigerianstat.gov.ng/>

<http://www.npg.org.uk/collections/search/person.php?LinkID=mp65594>

<http://www.nlng.com/PageEngine.aspx?&id=44>

<http://www.worldweather.org/075/c00324.htm>

<http://www.worldweather.org/075/c00325.htm>

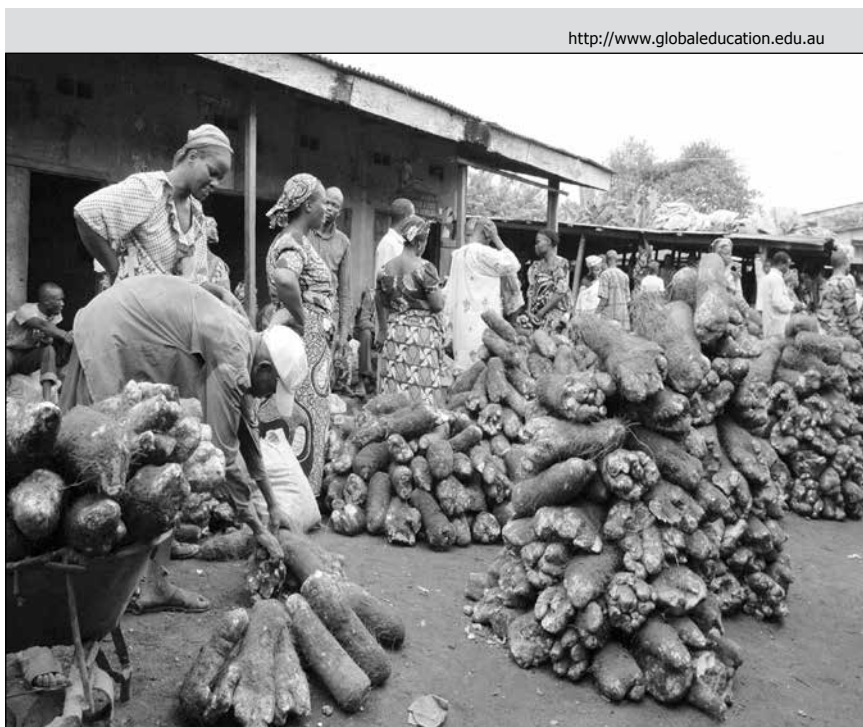
<http://www.worldweather.org/075/c00258.htm>

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html>

<http://lib.lbcc.edu/ukwu/chiamaka/igbo.htm>

<http://www.africaguide.com/culture/tribes/fulani.htm>

<http://www.uiowa.edu/~africart/toc/people/Hausa.html>
<http://www.uiowa.edu/~africart/toc/people/yoruba.html>

Predaj manioku na trhu v Ibadane

Nigéria

otroci, Biafra, ropa

Veronika Jonisová, Katarína Danielová

Hoci Nigérie patrí podľa objemu HDP spolu s Egyptom a Južnou Afrikou medzi najbohatšie krajiny Afriky, stále ju možno považovať medzi krajiny tretieho sveta. Množstvo problémov, ktoré ju sužovali v minulosti a ktoré ju ovplyvňujú aj dnes, sa výraznou mierou podpísali na celkovom obraze krajiny. Rozpory medzi etnikami, príslušníkmi náboženských skupín, regionálne disparity v otázke príjmov, úrovne hospodárstva, infraštruktúry, nedostatočná zdravotnícka starostlivosť, sociálne problémy obyvateľstva, či rôzne environmentálne problémy – to je len stručný výpočet otázok, ktoré by bolo potrebné v čo najkratšom čase vyriešiť.

Viacere problémy súčasnosti majú korene v minulosti. Ide predovšetkým o vzťahy medzi jednotlivými etnikami a náboženstvami.

Otroci

Do histórie krajiny sa smutne podpísali viaceré európske krajiny. Keď Európania začali postupne objavovať územie dnešnej Nigérie, objavili zdroj príjmov – pracovnú silu. Aj na vtedajšie pomery ľudnatá krajina poskytovala množstvo neskúseného a oproti Európanom slabo vyzbrojeného obyvateľstva, ktoré vďaka svojej čiernej pokožke a zaostalejšiemu spôsobu života bolo pokladané za menejcenné a teda ideálne pre otroctvo. Obchod s otrokmi existoval v západnej Afrike dávno pred príchodom Európanov, avšak nikdy nenaobudol taký rozsah, ako po ich príchode. Otrokmí sa aj v minulosti stávali predovšetkým vojnoví zajatci. Pobrežné kmene často robili výpady do vnútrozemia, kde získavali korisť, s ktorou obchodovali na arabských trhoch na pobreží (napr. v Zanzibare). Predané obyvateľstvo bolo na špeciálne upravených plachtenciach dopravené hlavne do Indie, Perzie a Arábie.

Tento obchod sa snažili Európania využiť vo svoj prospech. Od miestnych vládcov získavali otrokov výmenou za zbrane, pušný prach, výrobky zo skla a látok. Obchod s otrokmi sa niekoľko násobne zväčšil a presmeroval sa do Ameriky.

Paradoxné je, že chytaním otrokov sa živili celé klany rovnakej pleti ako chyta-

né obeť. Príkladom sú napríklad Yorubovia, ktorí chytali a predávali do otroctva Ibov. Na obchode s ľuďmi nevideli nič zlé, pretože sa predpokladalo, že predaní otroci sa dostanú do Európy. Tá bola považovaná za oblasť, kde otrok časom mohol získať slobodu alebo aj významné postavenie. Isté však je, že prevažná väčšina otrokov smerovala do Ameriky, kam bola prepravovaná v neľudských podmienkach v podpalubí lodí. Plavba trvala viac ako mesiac a veľa otrokov ju neprežilo. Chorí a zranení otroci boli hádzaní bez milosti cez palubu a zvyčajne sa do miesta určenia sa dostala len štvrtina pôvodného počtu otrokov. V Amerike boli otroci zaraďovaní na tie najťažšie práce, vo veľkom boli využívaní v baniach a na plantážach. Naďalej žili vo veľmi zlých podmienkach a bolo s nimi veľmi zle zaobchádzané. Keďže dopyt po otrokoch bol veľmi veľký a všeobecne platil názor, že „dokúpiť je lacnejšie ako vychovať“, do Ameriky sa plavili ďalšie lode plné otrokov. Predpokladá sa, že z pobrežia dnešnej Nigérie bolo do Ameriky do roku 1870 dopravených asi 15 % z dovezených čiernych otrokov, čo predstavovalo viac ako 3,5 milióna ľudí. Najpočetnejšími boli Ibovia, Yorubovia, avšak aj Hausovia, Ibibovia a ďalšie etniká.

Pre vzrastajúce protesty Veľká Británia obchod s otrokmi v roku 1807 zakázala, hoci dovtedy bola ich hlavným prepravcom. Ostatné krajiny sa k nej pripojili až neskôr, s výnimkou Dánska, ktoré deklarovalo svoj negatívny postoj k obchodu už v roku 1792. Zakaz bol

však naďalej neustále porušovaný a obchod pokračoval prakticky až do konca 19. storočia. Od zavedenia zákazu Veľká Británia hľadala iné komodity pre vývoz z Nigérie, preto sa postupne začala zaujímať o palmu olejovú, ktorá popri oleji poskytovala aj ďalšie možnosti jej využitia.

Obchod s otrokmi možno priniesol časti obyvateľstva Nigérie zisky, avšak oveľa významnejším je jeho negatívna stránka, pretože výrazne prehĺbil rozpory a nepriateľstvo medzi jednotlivými etnickými skupinami, ktoré v mnohom pretrváva až dodnes.

Biafra

Po získaní nezávislosti v roku 1960 začalo pre Nigériu ťažké obdobie. Hoci sa stala federáciou, odveké rozpory medzi najväčšími etnickými skupinami sa prejavili v plnej miere. Vážnou príčinou sporov bolo aj rozdielne postavenie príslušníkov hlavných etník v štátnej správe a armáde, kde veľa významných a vysokých postov zaujímali Ibovia.

Vládu neskôr prevzala armáda, hlavne kvôli viacerým násilnostiam medzi severskými Hausami a Fulbami a východnými Ibami, kedy bolo zavraždených niekoľko vysokopostavených dôstojníkov. Moc prevzal generál Johnson Aguiyi Ironsi (pochádzajúci z kresťanského etnika Ibov), ktorý mal ťažkú úlohu – zjednotiť roztrieštenú krajinu. Jedným z jeho prvých aktov bolo vymenovanie vojenských guvernérov do štyroch oblastí, na ktoré bola Nigéria rozdelená. Tým, že sa

mu vcelku jednoducho podarilo upokojiť situáciu, padlo podozrenie, že Ibovia si naplánovali sprisahanie a dosadili Ironsiho do čela krajiny. Ironsi v roku 1966 zrušil federáciu a nahradil ju unitárnym štátom, čo vyvolalo ďalšie obavy ostatných etník pred dominanciou Ibov. Ibovia boli v krajine všeobecne neoblíbení aj pre ich šikovnosť a ambicióznosť, ktoré v minulosti oceňovali aj Briti a vďaka ktorej ich dosadzovali na významné posty. Došlo k ďalším násilnostiam, ktoré iniciovali severské etniká, aby dosadili do čela krajiny nimi menovaného človeka. 29. júla 1966 bol Ironsi zavraždený spolu s jeho podriadenými, ktorí tiež patrili k Ibov, ďalej velitelia západnej provincie a tiež veľa civilného obyvateľstva. Šírili si správy, že sa vojaci zo severu často praktizovali tzv. mayhem (úmyselné mrženie inej osoby). Odhadovaný počet úmrtí bol 30 000.

Akciu vykonali moslimskí Hausovia zo severu a vojenskou hlavou štátu sa stal 31-ročný plukovník (neskôr generál major) Yakubu Gowon z etnickej skupiny Anga. Bol najvhodnejšou možnosťou, pretože bol ako vojak uznávaný zo strany severu a juh ho mal rešpektovať kvôli jeho kresťanskému vierovyznaniu. Do čela Ibov sa dostal podplukovník Chukwuemeka Odumegwu Ojukwu.

Po tejto krvavej akcii sa z obavy o svoju bezpečnosť a život začali Ibovia presúvať vo veľkých počtoch (spolu okolo 2 miliónov Ibov) zo severných oblastí na juho-východ. Hoci Gowon obnovil federálne zriadenie, situáciu sa nepodarilo upokojiť. Po zvyšok roka sa federálna vojenská vláda snažila o návrat k civilnej vláde, ale násilie rástlo. Ako odplatu na mrženie Ibov na severe bolo zmasakrovaných niekoľko obyvateľov severu v Port Harcourt a iných miest na východe.

Ojukwu chcel pre Ibov a Východnú oblasť presadiť čo najväčšiu autonómiu. Vojenská vláda sa snažila urovnať regionálne spory. Situáciu komplikovalo aj to, že na severe chýbalo množstvo kompetentných v armáde aj v štátnej správe na postoch, ktoré predtým zaujímali Ibovia. Riešenie problémov bolo v nedohľadne, pretože nebolo možné zaručiť bezpečnosť Ibov mimo ich územia na východe. Na ďalšie stretnutia vedenia Nigérie sa už Ojukwu kvôli svojej bezpečnosti nedostavil. Začalo hroziť odtrhnutie východu od Nigérie a preto bola stanovená voľná federácia regiónov. Vláda sa obávala, že ak federáciu opustí východ, tak ho budú nasledovať aj niektoré západné regióny.

Ojukwu odmietol zmierenie, ktoré mu boli ponúknuté a vyhlásil, že financie, ktoré boli nadobudnuté na východe, tam aj ostanú ako náhrada za náklady vynaložené na presídlenie utečencov zo severu na východ. Aj napriek viacerým zmierovacím ponukám sa krajina rozdelila na dvanásť samostatných celkov. Gowon na čele Nigérie vyhlásil výnimočný stav v krajine a podnikol kroky, aby Ibov zamedzil prístup k moru a teda aj k rope.

Ako odpoveď 30. mája 1967 vyhlásil Ojukwu samostatnú republiku Biafra – názov dostala podľa pobrežia Bight Biafra. Za hlavné dôvody tohto kroku uviedol, že krajina nebola schopná postarať sa o bezpečnosť Ibov a nezabránila masakrom v severných oblastiach. Vojenská vláda sa pokúšala dostať do Biafry, ale povstalci ju zastavili. Občianska vojna bola nezadržateľná. Za bezprostrednú príčinu jej vzniku môžeme považovať prevrat z roku 1966, pri ktorom sa zmenila politická situácia a zničili sa aj tak veľmi krehké vzťahy medzi etnikami Hausov a Fulbov na jednej strane a Ibov na strane druhej. Odrhnutie bývalej východnej oblasti od zvyšku krajiny považovala vláda za protiprávne a chcela tomu zabrániť, no Ojukwu s ich podmienkami nesúhlasil, pretože neveril, že Ibovia budú v bezpečí. Vláda v tomto kroku videla len rebéliu jedného etnika, ktorú treba potlačiť a 6. júla 1967 zaútočila na Biafru, čím sa začala Nigérijská občianska vojna.

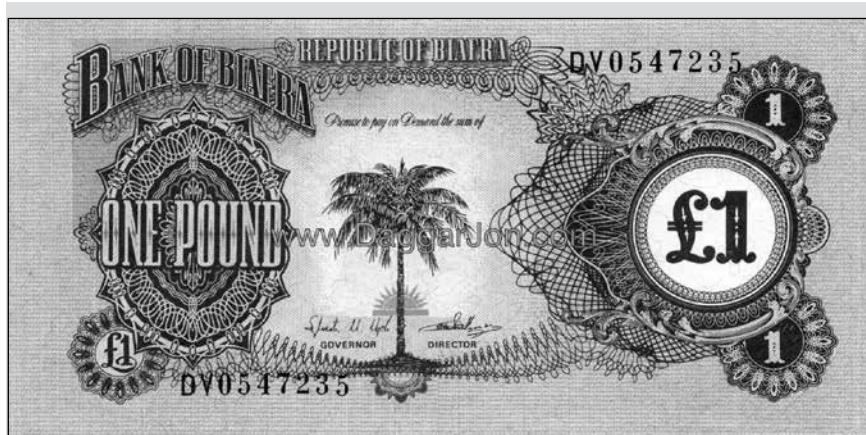
Po vyhlásení nového štátu bolo potrebné vybudovať jeho infraštruktúru. Tým, že územie Biafry ležalo na území bývalej východnej oblasti, ktorá mala samostatnú samosprávu, nebolo potrebné začínať od nuly. Krajina mala vlastnú vlajku aj peniaze (obr. dole). Za hlavné mesto bolo stanovené mesto Enugu. Počas vojny však mesto padlo medzi prvými, tak sa inštitú-

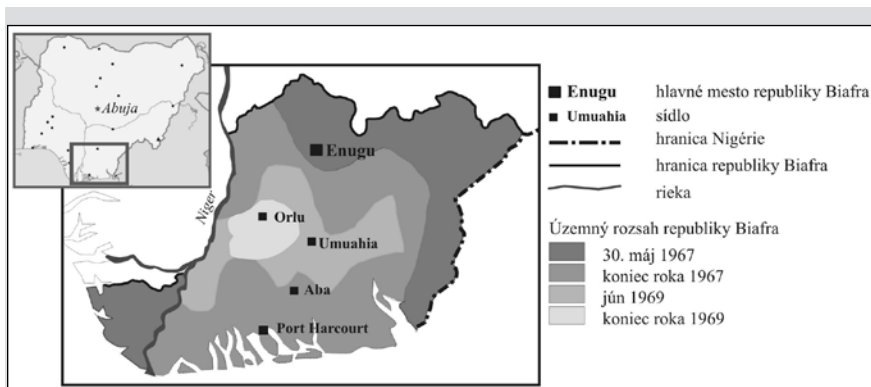
Záber z občianskej vojny v Biafre

cie aj s vodcami premiestňovali do iných miest (Aba, Umuahia, Orlu). Hlavou štátu sa stal uznávaný podplukovník Ojukwu. Problémom bolo financovanie nielen republiky, ale aj vojny. Vojaci potrebovali zbrane, ktoré krajina nemala a musela ich kúpiť. Viacerí bohatí Ibovia darovali svoj majetok a neskôr sa predávali aj dlhopisy. Čo sa týka armády, Biafra bola v nevýhode, pretože s výnimkou mesta Enugu sa všetky ostatné vojenské centrá nachádzali v severnej časti Nigérie. Biafra preto musela začať cvičiť civilné obyvateľstvo.

Zatiaľ čo bola Biafra pripravená bojovať až do posledného muža, federálna vláda očakávala rýchlu vojnu s víťazstvom na ich strane. Chceli vojnu ukončiť do jedného mesiaca, počas ktorého sa mali dostať do hlavného mesta Enugu a zaisťiť hlavných predstaviteľov republiky. Nigérijskí vojaci sa rebelov z Biafry ne-

Biaferská libra. Zdroj: <http://emeagwali.com/biafra/nigeria-biafra-civil-war-photo-essay.html>

Mapa 1 Republika Biafra v rokoch 1967 – 1970. Zdroj: Podľa <http://cwarehouse.hubpages.com/hub/Civil-War-Erupts-in-Nigeria-July-6th-1967#slide6858142> upravili autorky

báli, pretože mali informácie, že to nie sú vycvičení vojaci a nemajú dostatočnú muníciu. Nigéria si uvedomovala, že pokiaľ chce Biafra prežiť, potrebuje mať prístup k moru, odkiaľ prichádzali dodávky zbraní, jedla a vojnového materiálu. Preto sa snažila zamedziť prístup k moru. Tiež zrušila všetky lety do regiónu a medzinárodné linky museli jednať o prelete nad Biafrou iba cez veliteľstvo v Lagose.

Otázkou je, prečo žiadna zo svetových veľmocí nezasiahla. Vláda v Lagose sa snažila navonok vojnu vykreslovať ako potlačenie rebélie jedného etnika a preto veľmoci podporovali nigérijskú vládu. Biafrou ako republiku z celého sveta uznali iba krajiny Gabon, Haiti, Pobrežie Slonoviny, Tanzánia a Zambia. ZSSR, Británia a Egypt naopak dodávali Nigérii zbrane a muníciu.

Problémom v Biafre bola aj humanitárna pomoc. Zásoby sa rýchlo minuli. Tým, že Nigérijská vláda ovládla pobrežie, do Biafry sa nedostávali žiadne zásoby. Pomoc Ibom preto ponúkli súkromné a náboženské organizácie z USA a západnej Európy, ktoré mohli lietať iba v noci, aby ich nezachytilo letectvo z Nigérie. Avšak množstvo zásob, ktoré sa do Biafry dostalo, bolo veľmi malé, čo nezabránilo obrovskému hladomoru. Rozloha republiky sa pod vplyvom tlaku Nigérie stále znižovala a hladové oblasti narastali. Napriek dohode medzi Nigériou a Biafrou o letových plánoch humanitárnej pomoci sa vyskytli prípady zostrelenia lietadiel Červeného kríža. Až v tomto období sa do sveta dostali fotky vyhladovaných zmračených detí a žien. Na začiatku vojny však do sveta prúdili aj pozitívne

informácie o Iboch, ktorí boli schopní aj bez zahraničnej techniky vyrobiť rôzne produkty z civilného ale aj zbrojného sortimentu, čím len potvrdili, že Ibovia sú najvyspelejším etnikom v rámci Nigérie. Niektorí medzinárodní komentátori prinášajúci správy o občianskej vojne písali, že práve preto bola Nigéria podporovaná koloniálnymi veľmocami, aby sa z vyspelej čiernej Biafry nestala veľmoc.

Nigérijská vláda sa zameriavala na civilné ciele – dediny, nemocnice, školy. Genocída páchaná na Iboch trvala tri roky. V októbri 1969 OSN požiadala Ojukwu o mierové rokovania, aby bolo vyhlásené prímerie. Avšak Gowon s tým nesúhlasil, keďže chcel dosiahnuť úplnú kapituláciu Biafry. Vláda Nigérie útočila na Biafrou z viacerých strán, čo republiku položilo. Ku koncu občianskej vojny boli Ibovia zatlačení na plochu približne 2 000 km² v blízkosti miest Orlu a Umuahia. 12. januára 1970 Biafra kapitulovala.

Po vojne sa vláda snažila krajinu zjednotiť a integrovať obyvateľov Biafry do Nigérie. Bol to ťažký boj s neustálymi konfliktami. Na čele krajiny ostal Gowon a počas obdobia jeho vlády sa Nigéria dostala na popredné priečky v svetovej produkcii ropy. No v súvislosti s bohatstvom pochádzajúcim z jej ťažby sa čoraz viac rozmohla korupcia, ktorú sa dodnes nepodarilo vykoreniť. Krajina sa začala zmietiť v hospodárskej kríze na čo mala vplyv aj neistá politická situácia. Ceny ropy poklesli a to aj napriek tomu, že sa vláda snažila zlepšiť pomery rozdeľovaním krajiny na stále viac častí. Z 19 častí z roku 1979 sa počet v roku 1991 na 29 častí a do konca storočia bola Nigéria rozdelená na 36 častí.

Hoci boli Ibovia porazení, dodnes nie sú v krajine spory vyriešené. Naďalej pokračujú ozbrojené strety medzi etnikami, čo je podnietené aj odlišnou náboženskou príslušnosťou. Tŕňom v oku zostáva aj „bohatosť juhu“ a „chudoba severu“. Ozbrojené potýčky majú často banálny pôvod, ktoré nepravania ani tak z náboženskej odlišnosti, ako skôr zo zakorenenej predpojatosti. Isté však je, že v Nigérii sa vo významnej miere prejavili nedostatky vyčleňovania hraníc „od stola“ bez uváženia následkov, ktoré môže takéto rozhodnutie priniesť. Národom Nigérie chýba dlhoročná spoločná história, jazyk a kultúra, ktoré by ich stmelovali. Hranice, ktorých významná časť bola zachovaná z koloniálneho obdobia, medzi sebou uzavreli naopak rozdielne národy s odlišnými náboženstvom a s pamiatkou na mnohé spory v minulosti.

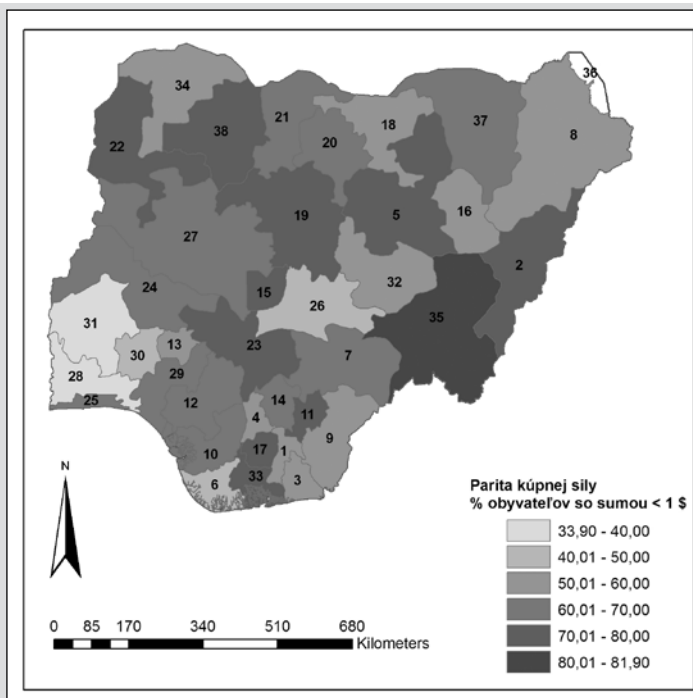
Hladujúce deti – jeden zo strašných obrazov občianskej vojny

Ropa

Nigéria bola v minulosti predovšetkým poľnohospodárskou krajinou a viacerých produktov aj vyvážala, ale po objavení ropného bohatstva v 50. rokoch sa krajina preorientovala predovšetkým na ťažbu a vývoz ropy a zemného plynu. Nigéria mohla byť vzorovým príkladom, ako sa z chudobnej krajiny stane svetová veľmoc vďaka prírodnému bohatstvu. V roku 1970 sa krajina pripojila do organizácie OPEC, avšak viaceré skutočnosti sú dôvodom, prečo ju nemožno považovať za bohatú a vyspelú krajinu.

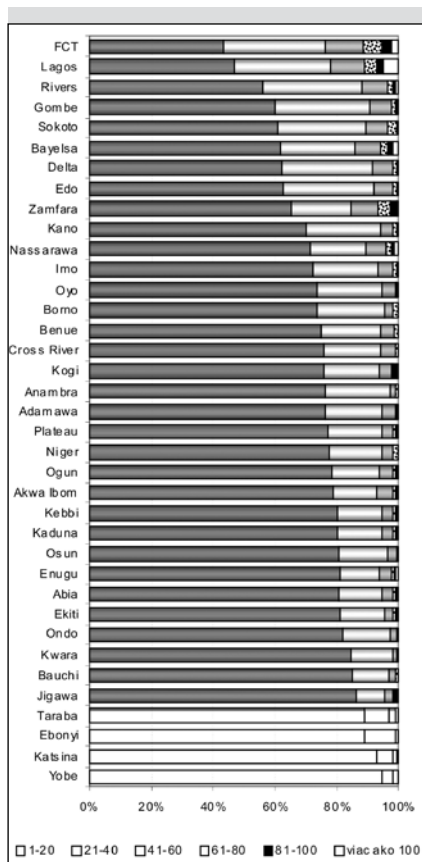
S ťažbou ropy, tzv. „čiernym zlatom“ súvisia viaceré negatíva, ktoré sa priamo dotýkajú obyvateľstva žijúceho na juhozápade krajiny:

- dochádza k devastácii životného prostredia, výrubu lesov a znečisťovanie sa neustále zvyšuje;
- poľnohospodárstvo a rybolov sú v oblastiach ťažby ropy takmer nemožné
- pri ťažbe ropy je vedľajším produktom zemný plyn. V iných krajinách sa buď

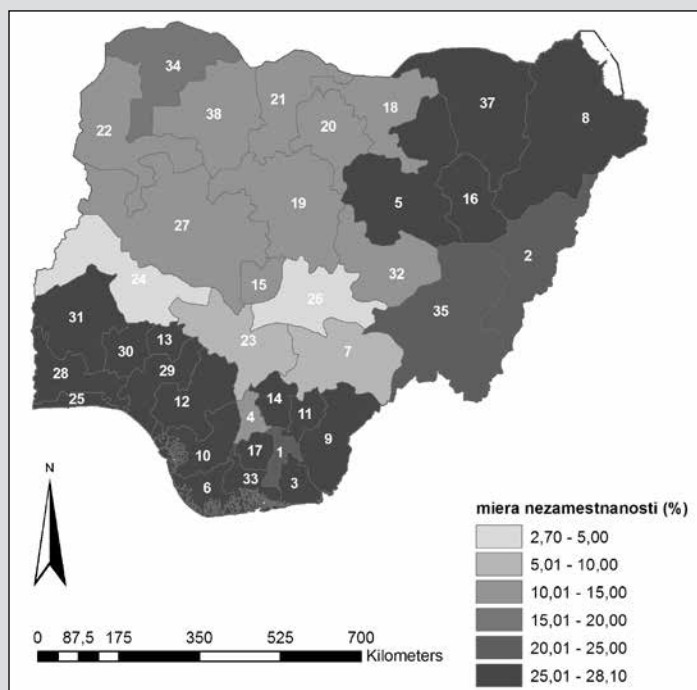

Mapa 2 Parita kúpnej sily obyvateľstva v jednotlivých štátoch Nigérie v roku 2010 (% obyvateľstva so sumou menšou ako 1US\$ na deň). Zdroj: podľa <http://www.nigerianstat.gov.ng/>, 2009 spracovali autorky

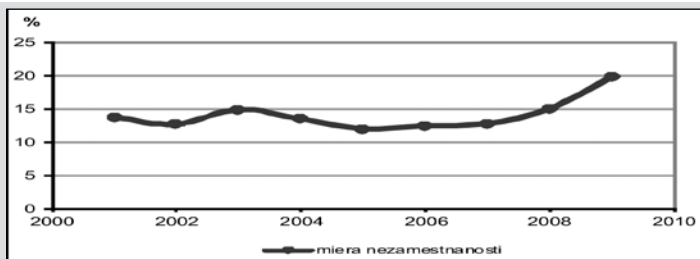
Legenda pre mapy 2, 3, 4, 5 a 6: 1 – Abia, 2 – Adamawa, 3 – Akwa Ibom, 4 – Anambra, 5 – Bauchi, 6 – Bayelsa, 7 – Benue, 8 – Borno, 9 – Cross River, 10 – Delta, 11 – Ebonyi, 12 – Edo, 13 – Ekiti, 14 – Enugu, 15 – FCT Abuja, 16 – Gombe, 17 – Imo, 18 – Jigawa, 19 – Kaduna, 20 – Kano, 21 – Katsina, 22 – Kebbi, 23 – Kogi, 24 – Kwara, 25 – Lagos, 26 – Nassarawa, 27 – Niger, 28 – Ogun, 29 – Ondo, 30 – Osun, 31 – Oyo, 32 – Plateau, 33 – Rivers, 34 – Sokoto, 35 – Taraba, 36 – vodná plocha, 37 – Yobe, 38 – Zamfara.

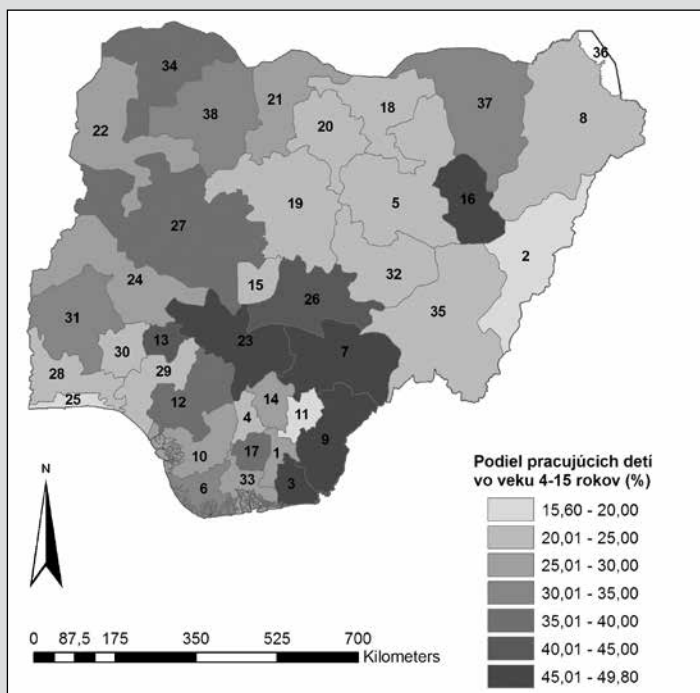
Podiel domácností podľa s výškou mesačného príjmu do 20 tis. N (nigérijská naira) v jednotlivých štátoch Nigérie v roku 2008. Zdroj: podľa National Population Commission 2009 upravili autorky

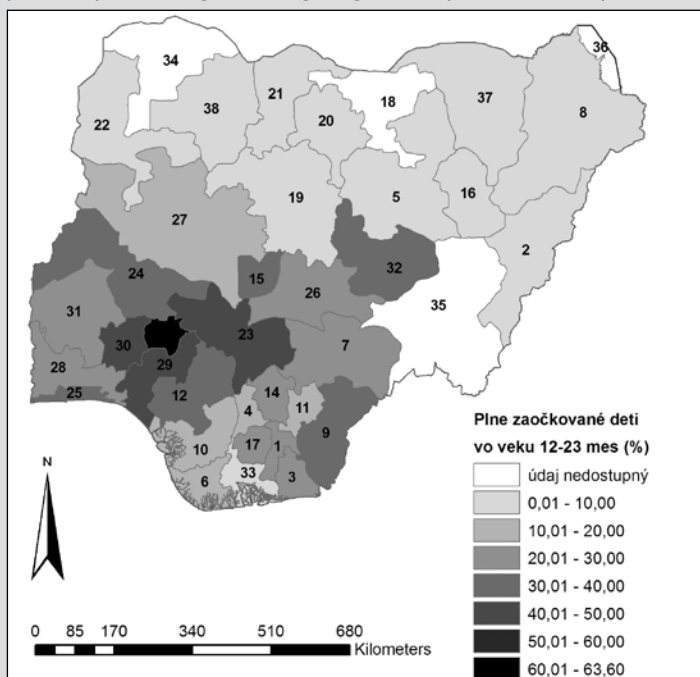
Mapa 3 Miera nezamestnanosti v jednotlivých štátoch Nigérie v roku 2010. Zdroj: podľa <http://www.nigerianstat.gov.ng/>, 2009 spracovali autorky

Vývoj miery nezamestnanosti v Nigérii v rokoch 2001 – 2009. Zdroj: podľa <http://www.nigerianstat.gov.ng/> 2009 spracovali autorky

Mapa 4 Práca detí v jednotlivých štátoch Nigérie v roku 2007. Zdroj: podľa <http://www.nigerianstat.gov.ng/>, 2009 spracovali autorky

Mapa 5 Očkovanie detí v jednotlivých štátoch Nigérie v roku 2007. Zdroj: podľa <http://www.nigerianstat.gov.ng/>, 2009 spracovali autorky

vtláča späť do podlažia alebo sa odoberá ako zdroj energie. V Nigérii sa nepoužíva ani jeden zo spôsobov, ale je spaľovaný, pretože je to najlacnejšie riešenie, čo však má za následok poškodzovanie zdravia obyvateľov. Splodiny zo spaľovania spôsobujú kyslé dažde, ktoré ničia vegetáciu a znečisťujú pitnú vodu. V tejto oblasti sa nachádza najväčší mangrovový les v Afrike, ktorý sa ťažbou ropy znižuje. Obyvatelia strácajú svoje pozemky a úrodnú pôdu a tým aj živobytie. Muži sa snažia cestovať do vzdialených oblastí za prácou, ženy ostávajú doma na malých kúskoch pôdy, ktoré nestačia na obživu a viaceré sú nútené živiť sa prostitúciou;

- dochádza k častým porušovaniu ľudských práv, pretože sa vyskytujú časté prípady vysťahovania obyvateľstva z ropných oblastí bez náhrady bývania;

- ropné spoločnosti nechcú zamestnávať obyvateľov žijúcich v blízkosti nálezísk aj keď majú na to dostatočnú kvalifikáciu a zamestnávajú len vlastných odborníkov, čím dochádza k prehlbovaniu nezamestnanosti;

Hoci ropa nepochybne poskytuje Nigérii obrovské príjmy, nie je využívaná efektívne. Príčinou sú viaceré problémy, ktoré dodnes nie sú vyriešené, naopak v poslednom období silnejú. Ťažbu do istej miery limitujú pretrvávajúce nepokoje v delte rieky Niger a s nimi súvisiace sabotáže ťažby. Početné sú aj prípady vandalizmu, ktorý postihuje nielen vrtné oblasti, ale aj potrubnú dopravu. Ďalším problémom je tzv. ropný bunkering – kradnutie ropy vo veľkom. Odhaduje sa, že krajina denne prichádza približne o 60 000 – 100 000 barelov ropy, avšak zníženie alebo zamedzenie tejto straty je veľmi komplikované, pretože je na ňu naviazaná veľmi široká obchodná sieť. Problémom je tiež pretrvávajúce pirátstvo, ktoré v poslednom období vzrastá. Jeho kontrola je tiež komplikovaná vzhľadom na obmedzené možnosti vojenského námorníctva v oblasti guinejského zálivu.

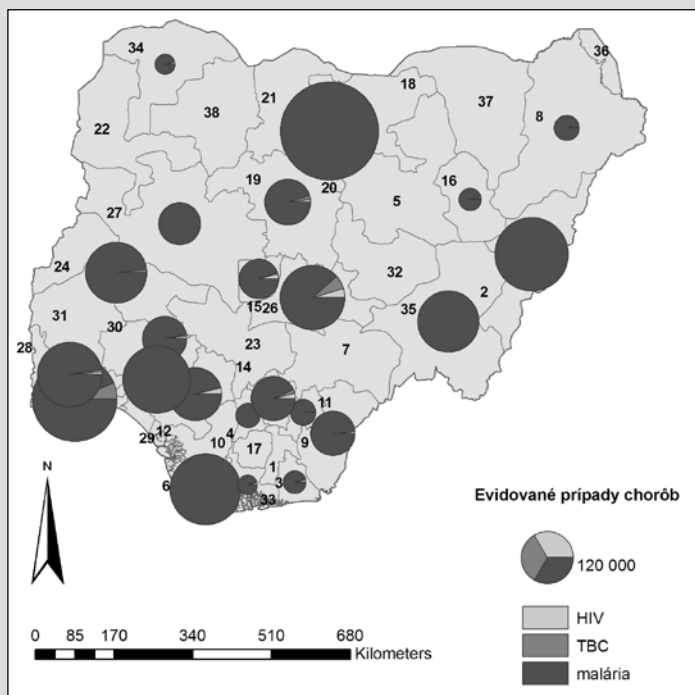
Chudoba

Hoci Nigéria je podľa objemu HDP jednou z troch najbohatších krajín Afriky, je zároveň krajinou najľudnatejšou. Preto podľa prepočtu HDP na 1 obyvateľa, ktorého hodnota v roku 2011 bola 2 600 US\$, určite medzi bohaté krajiny nepatrí. V krajine panujú obrovské rozdiely medzi jednotlivými federálnymi štátmi, ako aj vnútroregionálne rozdiely.

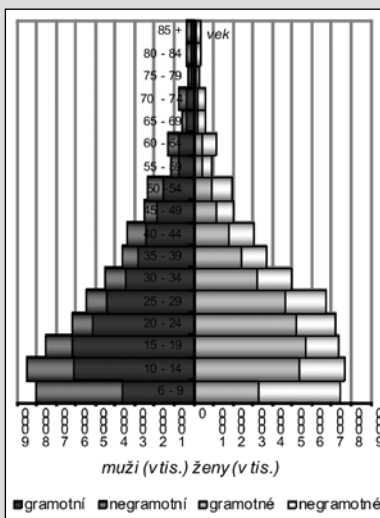
V Nigérii žije stále vysoké percento obyvateľov, ktoré majú minimum prostriedkov na prežitie. Podľa grafu na str. 126 je zrejme, že v mnohých štátoch Nigérie má väčšina domácností mesačný príjem nižší ako 20 000 N (Nair), čo je približne 120 US\$. Vzhľadom na mnohopočetné domácnosti ide o príjem skutočne malý. Najhoršie sú na tom štáty Yobe a Katsina, kde podiel takýchto domácností je viac ako 90 %.

Nerovnomernosť rozloženia príjmov dokumentuje aj mapa 2, ktorý zachytáva paritu kúpnej sily obyvateľstva. Vo väčšine štátov Nigérie je percento obyvateľstva, ktorého parita je menšia ako 1 US\$ na deň veľmi vysoké. Najlepšia situácia je v štátoch Ogun, a Oyo na juhozápade krajiny, výrazne horšia je v severnej časti krajiny. Najväčšie percento chudobného obyvateľstva má štát Taraba na východe krajiny. Rozloženie príjmov dokumentuje, že napriek koncentrácia ťažby ropy a priemyslu na juhu a juhovýchode krajiny nezaručuje bohatstvo obyvateľstva. Spomínané oblasti trpia vysokou hustotou obyvateľstva (Lagos a okolie) alebo naopak zdevastovaným životným prostredím, mimo ťažby ropy nevhodným pre ďalšiu ekonomickú aktivitu. Ropný sektor napriek svojmu významu zamestnáva len malé percento domáceho obyvateľstva, preto je pochopiteľné, že aj ťažobné oblasti trpia vysokou mierou nezamestnanosti (mapa 3). Preto napriek obrovským príjmom, ktoré nepochybne ropný sektor ako aj rozvíjajúci sa priemysel prináša, južné oblasti zaznamenávajú vysokú mieru nezamestnanosti aj práve vďaka uvedeným skutočnostiam. Vysokú mieru nezamestnanosti možno zaznamenať aj na severovýchode krajiny, kde sa kombinuje podrozvinutosť priemyslu s nedostatočnými podmienkami pre poľnohospodárstvo. Najvyššiu mieru nezamestnanosti v roku 2010 zaznamenali štáty Ekiti, Enugu, Imo a Ondo s hodnotou vyššou ako 28 %. Naopak práve štáty Middle beltu trpia nezamestnanosťou najmenej. Pás krajiny s vhodnými podmienkami pre poľnohospodárstvo poskytuje prácu veľkému počtu obyvateľov a preto v štátoch Benue, Kogi, Kwara a Nassaraea bola miera nezamestnanosti v roku 2010 nižšia ako 10 %. Miera nezamestnanosti v krajine je však všeobecne vysoká, v roku 2010 dosahovala hodnotu 21,4 % (graf na str. 129).

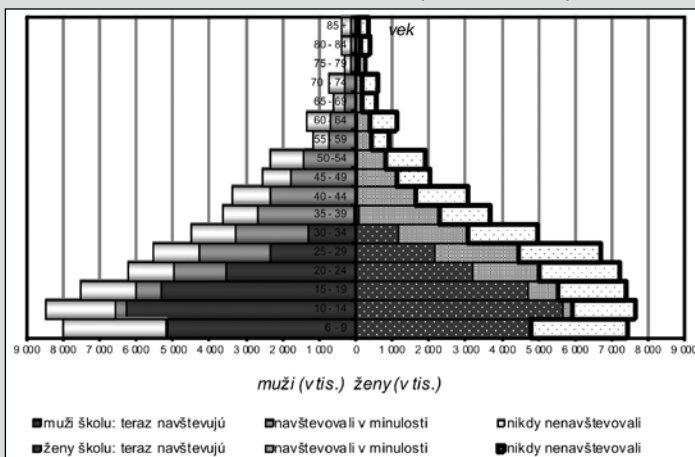
Nedostatok príjmov je príčinou ďalšieho dlhodobého problému Nigérie – práce detí. Podiel pracujúcich detí vo veku 5 až 14 rokov je alarmujúci a vo

Mapa 6 Výskyt vybraných závažných ochorení v jednotlivých štátoch Nigérie v roku 2008. Zdroj: podľa <http://www.nigerianstat.gov.ng/> 2009 spracovali autorky.

Gramotnosť obyvateľstva Nigérie staršieho ako 6 rokov v roku 2006. Zdroj: podľa National Population Commission, 2009 spracovali autorky.

Návštevnosť škôl obyvateľstvom Nigérie starším ako 6 rokov v roku 2006. Zdroj: podľa National Population Commission, 2009 spracovali autorky

všetkých štátoch Nigérie vysoký. Najviac postihnutý je juhozápad krajiny, kde v niektorých štátoch (Akwa Ibom, Benue, Cross River a Kogi) pracuje takmer polovica školopovinných detí (mapa 4). Napriek rozsiahlemu vzdelávaciemu programu veľa detí naďalej pracuje, aby pomohli zvýšiť nedostatočné príjmy v domácnostiach.

Chudoba je problém, ktorý je veľmi ťažké odstrániť, pretože súvisí s množstvom príčin. Najhoršie je, že sa premieťa aj do ďalších sfér života, ako je bývanie, dostupnosť zdravotnej starostlivosti či prístup k vyššiemu vzdelaniu, aj keď možno konštatovať, že Nigéria minimálne v posledných dvoch oblastiach urobila veľký krok vpred. Rastie percento zaočkovaných detí, znížila sa dojčenská úmrtnosť, viaceré závažné ochorenia sa podarilo výrazným spôsobom obmedziť. Aj tu však vidno regionálne rozdiely. Sever krajiny výrazne zaostáva v zaočkovaní detí do 2 rokov (mapa 5) a najviac je očkované praktizované v okolí hlavného mesta. Stále ostávajú závažnými ochoreniami malária (predovšetkým v nižšie položených oblastiach – mapa 6), tuberkulóza a AIDS, aj keď hlavne v prípade HIV a AIDS sa počet evidovaných prípadov môže zdať v porovnaní s počtom obyvateľov Nigérie zanedbateľný (3,3 mil. prípadov v roku 2009). Treba si však uvedomiť, že vzhľadom na epidemiologickú hrozbu oboch ochorení, ani nízky počet prípadov netreba podceňovať.

Zlepšuje sa aj vzdelanosť obyvateľstva. Hoci gramotnosť obyvateľstva

staršieho ako 15 rokov bola v roku 2010 odhadovaná na približne 61 %, je tu snaha o jej postupné odstránenie. Dokazujú to aj údaje z posledného sčítania ľudu v roku 2006, ktoré zachytávajú nielen gramotnosť obyvateľstva podľa vekových skupín (graf na str. 128 hore), ale aj koľko obyvateľov školu navštevujú (graf na str. 128 dole). Je zrejme, že aj staršie ročníky si všeobecne uvedomujú potrebnosť vzdelania, hoci je stále vyššie percento vzdelávaných a vzdelaných mužov ako žien. Tento fakt však do veľkej miery ovplyvňujú aj náboženské príčiny, preto možno predpokladať, že situácia bude lepšia v prospech žien v kresťanských štátoch ako v moslimských.

Literatúra a pramene

AKINLADE, I. M.: Good governance: A variole tool for nation building in Nigeria. *International Journal of Advanced Legal Studies and Governance*, ročník 3, číslo 1, 2012, str. 78 – 84.

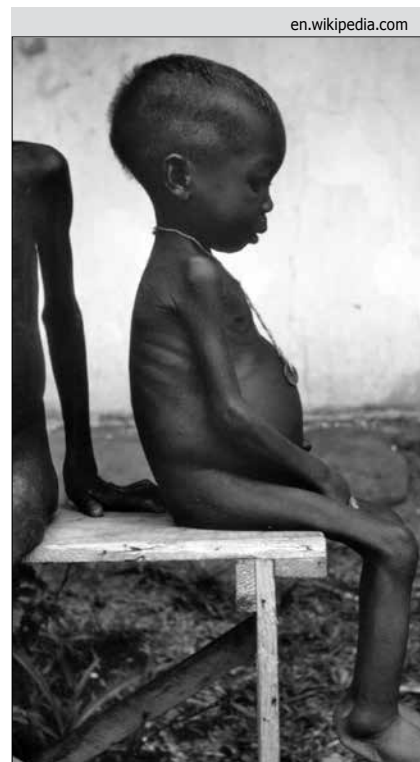
BAAR, V.: Národy na prahu 21. stololetí. *Emancipace nebo nacionalismus?* Tilia, 2002. 415 str.

BLIJ, H. J., Muller, P. O.: *Geography. Realms, Regions, and Concepts*. John Wiley & Sons, Inc., 2010.

WASSON, E.: *Dějiny moderní Británie od roku 1714 po dnešek*. Grada, 2010, 429 str.

<http://analepsis.wordpress.com/2009/02/01/slave-narratives/>

<http://old.antislavery.org/breakingthesi->

Smutná africká realita

lence/slave_routes/slave_routes_nigeria.shtml

<http://blue.utb.edu/paullgj/geog3333/lectures/African%20slave%20trade.jpg>

<http://countrystudies.us/nigeria/7.htm>

<http://www.guardian.co.uk/world/2011/nov/27/chukwuemeka-odumegwu-ujukwu>

http://www.gendimujukwu.org/index.php?option=com_content&view=article&id=25:late-general-dim-chukwuemeka-odumegwu-ujukwu&catid=5:ujukwu

<http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ad41>

<http://www.infoplease.com/ipa/A0107847.html>

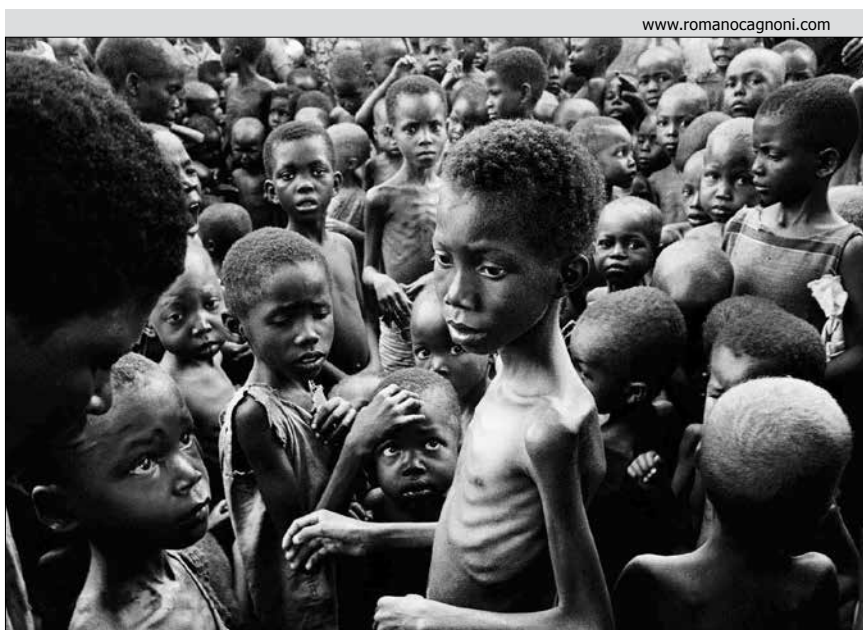
http://www.mongabay.com/reference/new_profiles/129.html

<http://www.nairaland.com/812166/biography-chief-dim-chukwuemeka-odumegwu>

http://www.ng.total.com/01_about_nigeria/0103_history.ht

<http://blogs.reuters.com/faithworld/2012/03/16/factbox-what-is-nigerias-violent-islamist-sect-boko-haram/>

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html>

Fotografia vojnového reportéra Romana Cagnoniho z Biafry (1970)

Všade samé hrozby...

Marián Šabo

S pojmi ako „hrozba“, „hazard“, „riziko“ alebo „katastrofa“ sa stretávame takmer každodenne. Neuplynie možno ani deň, aby sme v televízií nevideli, alebo v novinách nečítali niečo o katastrofe, ktorá spôsobila straty na ľudských životoch, či ekonomické straty na majetku. Je samozrejmé, že ľudia sa snažia tieto negatívne dopady eliminovať a preto sa problematike hrozieb venuje čoraz väčšia pozornosť u odbornej i laickej verejnosti. Prírodné vedy študujú procesy, ktoré sú príčinou prírodných katastrof, technické vedy navrhujú stavby, ktoré zmierňujú ich účinky, štatistika sa venuje predpovediam a sociálne a politické vedy prevencii, ochrane a následnej obnove po katastrofe. Príspevok sa zameriava na vysvetlenie základných pojmov, poukazuje na rozdielne vnímanie týchto udalostí počas vývoja ľudskej spoločnosti a venuje sa nielen negatívnym dôsledkom, ale aj pozitívnym vplyvom.

Pojmový aparát

V anglickej literatúre sú najpoužívanejšie termíny *hazard* a *risk*. Podľa mnohých autorov (SMITH a PETLEY 2008; BISHOP 1998) ako **hazard** vo všeobecnosti označuje proces, ktorý môže spôsobiť potenciálne ohrozenie (*threat*) voči ľudskej spoločnosti. Sú to rýchle udalosti a vystavenie človeka voči nim je nedobrovoľné. **Riziko** (*risk*) je pravdepodobnosť výskytu hazardu a následná tvorba straty (*likely consequence* – pravdepodobný dôsledok). Riziko je teda vystavenie sa spoločnosti voči hazardovej udalosti. **Katastrofa** (*disaster*) je realizovanie (uskutočnenie) rizika (*actual consequence*). Je to udalosť, pri ktorej je negatívne ovplyvnené veľké množstvo ľudí (straty na životoch).

- Pre dve oblasti je hazard zemetrasenia rovnaký, väčšiemu riziku je však vystavená husto obývaná oblasť.

- Pre dva typy lodí (tanker a rybársky čln) je hazard veľkých vln na oceáne rovnaký. Väčšiemu riziku (možnosti potopenia) však čelí rybársky čln ako tanker (HERBER 2009).

Ľudská zraniteľnosť (*human vulnerability*) je termín, ktorý podľa WHITE a kol. 2001 znamená schopnosť predvídať, zvládať, odolávať a zotaviť sa z následkov prírodnej katastrofy. Táto schopnosť sa viaže na jednotlivé osoby alebo skupiny ľudí. Prírodné procesy sú v spoločnosti tolerované v určitých medziach, bez toho, aby boli považované za riziko. Je to normálna hodnota, intenzita určitého javu. Až keď tento proces prekročí prijateľné hranice pre konkrétnu spoločnosť, stáva sa hrozbou.

- Japonsko aj Haiti sa nachádzajú v seizmicky aktívnych územiach. Zemetrasenie s magnitúdom 3 stupne nepredstavuje v Japonsku veľké riziko, pretože v danej krajine majú vypracovaný dobrý predpovedný a varovný systém, technickú infraštruktúru schopnú odolať takémuto zemetraseniu a vysoké povedomie obyvateľstva (už deti sa učia ako sa správať pri katastrofe, nacvičujú evakuáciu, atď.). Haiti je rozvojová krajina, ktorá nemá ekonomické, sociálne, politické a kultúrne predpoklady zvládnuť zemetrasenie tak, ako v Japonsku.

Označenie environmentálny hazard je termín, ktorý podľa autorov SMITH a PETLEY (2008) zastrešuje všetky typy hazardov, pretože tieto majú pôvod alebo sa šíria cez prírodné prostredie. Tabuľka dole prezentuje delenie hazardov podľa spomínaných autorov. Pojem environmentálny hazard sa niekedy považuje za synonymum pojmu environmentálny problém (*environmental problem*). Rozdiel je v tom, že environmentálny hazard predstavuje rýchlu, zatiaľ čo environmentálny problém pomalú udalosť (dezertifikácia, znečisťovanie). Environmentálne problémy nie sú priamo život ohrozujúce, ale môžu zosilniť existujúce ohrozenia.

Zo skupiny environmentálnych hazardov sa najväčšia pozornosť odbornej i laickej verejnosti venuje prírodným hazardom. Prírodný hazard má iba prírodnú, prirodzenú príčinu a nie je ovplyvnený činnosťou človeka. Za čisto prírodné hazardy sa zväčša považujú iba zemetrasenie a vulkanizmus. Človek však svojou činnosťou dokáže vytvoriť katastrofy, ktoré majú charakter prírodných procesov.

- Existujú zemetrasenia, ktoré sú spôsobené banskými závalmi alebo vybudovaním veľkých vodných priehrad (hmotnosť vody tlačí na podložie, ktoré sa zhutňuje a vznikajú mieste otrasy).

- Pretrhnutie hrádze odkaliska jedovateho bahna, ktoré vzniklo ako vedľajší produkt pri výrobe hliníka v Maďarsku spôsobilo bahennú povodeň.

- Pri hĺbení vrtu v na ostrove Jáva (Surubaya) došlo k zvodneniu vrstiev a vzniku bahenného prameňa (bahennej sopky), ktorý sa nedá zastaviť a ohrozuje miestne obyvateľstvo i okolitú krajinu.

Na Slovensku sa väčšina termínov prekladá z anglického jazyka. MINÁR a TREMBOŠ (1994) chápu prírodný hazard ako výsledok pôsobenia iniciálne-

Delenie environmentálnych hazardov (hrozieb)	
Prírodné	snehové lavíny, suchá, zemetrasenia, erózia, povodne, gravitačné poruchy, zimy, horúčavy, búrky, tornáda, vulkanizmus, veterné smršte
Biologické	choroby, požiare, škodce, znečistenie
Technologické	hazardové materiály, priemyselné nehody, konštrukčné zlyhania
Sociálne	občianske nepokoje, terorizmus, vojny
Komplexné	dezertifikácia, hlad, degradácia pôdy

ho prírodného procesu v krajine (s fyzikálnym prejavom tohto procesu), ktorý negatívne vplýva na záujmy ľudskej spoločnosti. Jeho veľkosť sa dá spravidla vyjadriť vo fyzikálnych jednotkách. Prírodné riziko vyjadruje vplyv hazardu na záujmy ľudskej spoločnosti, ktoré možno vyjadriť v sociálnych alebo v ekonomických kategóriách. Autori v tejto práci tiež navrhli medzinárodne používaný termín hazard nahradiť v slovenskom jazyku vhodnejším termínom hrozba. V slovenskom jazyku 'hazard' znamená „vystavovanie sa nebezpečenstvu“ (je to v podstate synonymum pojmu riziko, resp. veľmi veľké riziko), v anglickom kontexte, z ktorého sa k nám najčastejšie dostáva, má i význam samotného nebezpečenstva „hrozby“, čo je výrazne adekvátnejšie k jeho zaužívanej obsahovej náplni.

Na základe tohto sa bude ďalej v texte používať namiesto pojmu hazard, pojem hrozba.

- Mapa povodňovej hrozby vyjadruje pravdepodobnosť, že dané územie bude zaliate vodou rôznej frekvencie a výšky.

- Erózia pôdy je vyjadrená v merných jednotkách (t.ha/rok)

- Riziko zemetrasenia môže byť vyjadrené ako predpokladané straty na majetku a ľudských životoch v prípade, že danú oblasť postihne zemetrasenie určitého magnitúda.

Vývoj názorov na prírodné hrozby

Vnímanie prírodných hrozieb sa neustále mení a závisí od stupňa rozvoja ľudskej spoločnosti a vedeckých poznatkov. Treba si však uvedomiť, že extrémne prírodné procesy, z ktorých katastrofy vyplývajú, sa vyskytovali na Zemi dávno pred príchodom človeka. Zemetrasenia, povodne alebo vulkanizmus ohrozoval iba vtedy sa vyskytujúcu sa flóru a faunu. Až človek transformoval tieto prirodzené udalosti do hrozieb, rizík a katastrof.

Obdobie mýtov a legiend

V tomto období sa extrémne prírodné procesy a z nich vyplývajúce katastrofy pokladali za činy mocných božstiev. Takéto chápanie je založené na jednoduchom princípe. Tam, kde si ľudia nevedeli určité úkazy rozumovo vysvetliť a pochopiť ich podstatu, prichádzala na rad fantázia. Negatívne dôsledky prírodných procesov predstavovali zväčša boží trest za hriechy ľudstva.

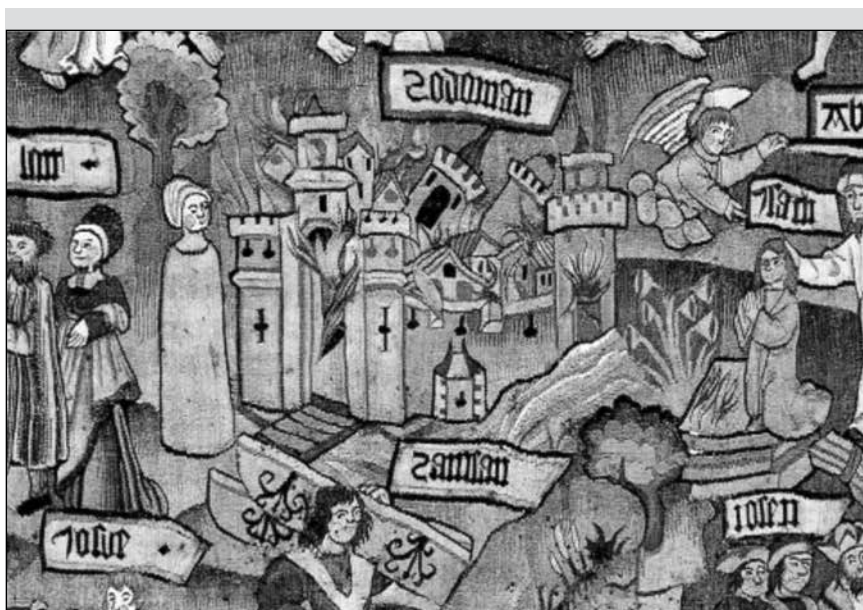
Najčastejšie boli takýmto spôsobom vysvetľované povodne. Zmienku o potope nachádzame už v biblii. Najznámejší je príbeh o Noemovi, ktorý si postavil koráb a pomocou neho zachránil pár z každého živočíšneho druhu. Potopa je spomínaná aj ďalšom starovekom diele - v epose o Gilgamešovi, kde si hrdina Utanpištím stavia loď, s ktorou chce zachrániť všetky živočíšne druhy. Existujú vedecké názory, že spomínanú biblickú potopu vyvolalo spojenie Stredozemného mora s dovtedy izolovaným sladkovodným jazerom - Čiernym morom cez Bosporskú šíju. Stúpanie hladiny Stredozemného mora bolo spôsobené topením ľadovcov. Po pretrhnutí Bosporskej šíje sa hladina Čierneho mora mohla náhle zdvihnúť o 80 až 100 metrov. Podľa vedcov sa táto udalosť odohrala asi pre 7 600 rokmi. Téma potopy sa vyskytuje aj v kultúre mexických Zapotékov (hrdina Tezpi je vyvolený Bohmi k záchrane tvorstva).

Stredoveké vyobrazenie potopy sveta. Prevzaté z: <http://www.sci.muni.cz/~herber/history.htm>, 07.02.2011

Zemetrasenia boli najčastejšie chápané ako boží trest za hriechy ľudstva. Aj zničenie miesto Sodoma a Gomora v biblickom príbehu má svoj základ v zemetrasení. V iných obdobiach aj častiach Zeme si ľudia mysleli, že Zem nesie nejaké zviera, ktorého pohyb spôsobuje otrasy (v Japonsku to bol sumec, v Mexiku žaba). V antickom Grécku sa zemetrasenia vysvetľovali ako boje Titanov, ktorí boli potomkovia boha neba Urana a bohyně Zeme Gaie.

Asi najviac mýtov a legiend sa však viaže k sopečnej činnosti. Tečenie lávy pri sopečnej činnosti pripomínalo ľuďom ohnivé draky a vrchov sopiek sa pokladali za sídla božstiev. Ľudia im od nepamäti obetovali zvieratá alebo ľudí (Mayovia, Aztékovia, Inkovia, domorodé kmene v Indonézií alebo Afrike). Zjavenie Boha na vrchu Sinaj má tak isto základ v sopečnej činnosti a v druhej knihe Mojžišovej sa o tom píše nasledovne: „Na tretí deň zrána začalo hrmieť a blýskať sa, ťažký oblak ležal na vrchu... Celý vrch Sinaj bol zahalený dymom, pretože Hospodin zostúpil naň v ohni a jeho dym vystupoval ako dym z pece a celý vrch sa veľmi otriasal... Mojžiš

Stredoveká predstava o konci sveta. Prevzaté z: <http://www.sci.muni.cz/~herber/history.htm>, 07.02.2011.

Kaldera sopky Thira na Santorini

hovoril a Boh mu hromovým hlasom odpovedal". Biblický vrch Sinaj je totožný s činnou sopkou El Bedr, situovanej na lávovej plošine Harrat et Uvajrid neďaleko Čierneho mora (ČINČURA 2006). Priamymi a nepriamymi následkami sopečnej činnosti sa dajú vysvetliť aj niektoré z desiatich rán, ktoré postihli staroveký Egypt. Výbuch sopky Thira mohol spôsobiť deviatu ranu – trojdňovú tmú, ostatné rany, mohli viac či menej súvisieť so sopečnou činnosťou ako nepriame dôsledky (ČINČURA 2006). V gréckej mytológii sa s vulkanizmom spája postava božského kováča Hefaistosa, jediného boha, ktorý manuálne pracoval, Svoju kováčsku dielňu mal zriadenú na ostrove Thira alebo na ostrove Límnos (sopka Moschyla). V rímskej mytológii mal Hefaistos zmenené meno na Vulkán a sídlil buď na ostrove Vulcano alebo pod Etnou (ČINČURA 2006).

Osvietenstvo

Odklon od vysvetľovania katastrof ako skutkov božstiev nastáva až v dobe osvietenstva. Objavili sa dva smery. Prvý z nich bol katastrofizmus, ktorý vychádzal z dogmatického výkladu biblie. Podľa výpočtu jedného biskupa zo 17. storočia na základe biblických genealógií, svet vznikol 26. októbra roku 404 pred Kristom o deviatej hodine ráno. Katastrofizmus vysvetľoval vznik pohorí či morských sedimentov vysoko v horách dnes nevidanými vulkanickými erupciami, či biblickou celosvetovou popopou (aby sa to stihlo za tých necelých 6 tisíc rokov) (MINÁR 2010). Druhým prúdom bol aktualizmus. Podľa tohto smeru je vývoj sveta formovaný dlhodobými pomalými udalosťami a procesy, ktoré formovali Zem v minulosti sú rovnaké ako tie, ktoré pozorujeme aj dnes.

Sopečná krajina ostrova Vulcano

V posledných desaťročiach sa však objavil smer nazývaný neokatastrofizmus. Opiera sa o skutočnosť, že existuje veľké množstvo prírodných fenoménov, ktoré sa nedajú vysvetliť princípom aktualizmu, a ktoré mohli vzniknúť iba pôsobením takých procesov (intenzita a charakter), ktoré dnes nepoznáme.

- Pretrhnutie predľadovcových jazier pri topení severoamerického ľadovca pôsobilo záplavu na ploche niekoľko miliónov km². To spôsobilo ochladenie teplého golfského morského prúdu a následný dočasný návrat ľadovej doby. Tieto zmeny sa mohli udiť v priebehu niekoľkých desiatok rokov – čo je obrovská rýchlosť. Takéto procesy sú pre dnešných vedcov ťažko predstaviteľné.

Dvadsiate storočie

Významný posun v chápaní katastrofických prírodných udalostí ako hrozieb a rizík sa objavuje až v päťdesiatych rokoch 20. storočia v USA. Vzniká inžiniersky smer (engineering paradigm). Hrozby boli považované za javy, ktoré sú oddelené od ľudskej spoločnosti a je ich možné kontrolovať (SMITH a PETLEY 2008). Behaviorálny smer ("behavioral paradigm") sa objavuje v rokoch 1950 až 1970 a jeho zakladateľom bol Gilbert F. White. Pochopil, že prírodné hrozby nie sú iba prírodné fenomény oddelené od ľudskej spoločnosti a priniesol do problematiky sociálny aspekt a humánnu ekológiu. Tento prístup zdefinoval technologické hrozby a zameral sa hlavne na problematiku hrozieb v rozvinutých krajinách. Rozvojový smer (development paradigm) sa objavil v sedemdesiatych rokoch. Od pojmu „hrozba“ sa prešlo k pojmu „katastrofa“ a väčšia pozornosť sa sústredila na rozvojové krajiny, kde katastrofy spôsobujú najväčšie škody. V deväťdesiatych rokoch 20. storočia sa objavuje komplexný smer (complexity paradigm), ktorý sa snaží o zjednotenie tých najlepších myšlienok z predchádzajúcich prístupov a odporúča nazeráť na katastrofy ako na kombináciu veľkého množstva faktorov (prírodných a humánnych), ktoré sú navzájom prepojené a treba ich riešiť komplexne (SMITH a PETLEY 2008).

Prečo katastrofy najviac postihujú rozvojové krajiny?

- Často krát sa nachádzajú v geologicky a geomorfologicky nestabilných oblastiach.

- Je tu vysoký populačný rast, čo znamená, že čoraz viac ľudí je vystavených pôsobeniu prírodných síl.

- Väčšina ľudí je závislá na poľnohospodárstve, pričom dochádza k nadmernému využívaniu pôdy a odlesňovaniu, čo spôsobuje procesy erózie, salinizácie a celkovej degradácie pôdneho fondu.

- Je tu vysoká miera urbanizácie a tá prebieha na nevhodných miestach (stavby nie sú na vhodnom geologickom podklade). Nie sú tu vybudované sanitárne zariadenia a lekárska ochrana je slabá.

Prečo sa nám zdá, že katastrof je vo svete čoraz viac?

- Populačný nárast obyvateľstva spôsobuje, že čoraz viac ľudí je vystavených prírodných procesom.

- Z rastom svetovej ekonomiky narastá nadmerné zaťažovanie prírodných zdrojov.

- Ekonomický pokrok predstavuje nárast majetku obyvateľstva, ktorý môže byť postihnutý katastrofou. Vďaka rozvoju komunikačných prostriedkov (internet, televízia) sme lepšie informovaní o udalostiach zo všetkých kútov sveta.

Dobré hrozby

V nasledujúcej kapitole uvádzam niekoľko príkladov, ktoré poukážu na to, že čisto negatívne vnímanie hrozieb nie je vždy to najsprávnejšie, a že často nám tieto udalosti z dlhodobého hľadiska môžu priniesť aj pozitíva.

- Zrejme najstaršia „pozitívna“ katastrofa sa udiala pred 4 miliardami rokov. V tom období sa Zem zrazila s menšou planétou. Keby v tom období existoval život, dôsledky by boli katastrofálne. Vďaka tejto zrážke sa však urýchlila rotácia Zeme (deň a noc ako ich poznáme dnes), vytvoril sa Mesiac (slapové javy a stabilizácia precesie – rotovania zemskej osi), čo sa ukázalo ako podstatné pre dlhodobé fungovanie života na Zemi.

- Vymieranie určitej skupiny organizmov je katastrofa, ktorá však ponúka možnosť pre rozvoj života a nástup iných druhov. V histórii Zeme môžeme definovať niekoľko období, keď vyhy-

nula dovtedajšia fauna a flóra a bola nahradená inými typmi organizmov. Z hľadiska vývoja života bola asi najdôležitejšia katastrofa na konci druhohôr. Vtedy následkom dopadu meteoritu (-ov?) v kombinácii so sopečnou činnosťou skončila éra dinosaurov a vytvoril sa priestor na rozvoj cicavcov, z ktorých sa za niekoľko miliónov rokov vyvinul človek.

- V starovekom Egypte bol život od nepamäti spojený so záplavami na rieke Níl. Záplavy mohli ľudí o úrodu pripraviť, no z dlhodobého hľadiska prinášali na polia úrodné bahno, ktoré zvyšovalo budúcoročný úrodu. V roku 1899 sa začala výstavba Asuánskej priehrady, ktorá priniesla pozitívne, ale aj negatívne zmeny. K pozitívnym patrí ochrana pre povodňami, zväčšenie rozlohy poľnohospodárskej pôdy, zdroj a zásobáreň pitnej vody a výroba elektriny. Negatívne zmeny sa prejavujú v strate pôdnej úrodnosti. Úrodné bahno, ktoré sa počas záplav dostávalo na polia, zostáva za múrmi priehrady. To vedie k väčšiemu používaniu umelých hnojív, ktoré menia vlastnosti pôdy a podzemných vôd, a tak dochádza k celkovej zmene prirodzeného prostredia.

- Človek sa naučil využívať aj sopečnú činnosť. Na ostrove Island, ktorý je vulkanicky veľmi aktívny, využívajú energiu sopiek na vykurovanie skleníkov (na území, ktoré je lokalizované severnejšie ako Slovensko pestujú citrusové ovocie...).

- Za určitých podmienok (dostatok vlhkosti, obsah vitrickej zložky, t.j. vulkanického skla) sa zo zvetraním vulkanických hornín vytvára extrémne kyprá a veľmi úrodná pôda - andosol. Preto na svahoch mnohých, aj aktívnych vulkánov prebieha intenzívna poľnohospodárska činnosť.

- Semená eukalyptov v Austrálii sú schopné vyklíčiť iba pomocou ohňa, ktorý otvorí tvrdé obaly semien. Toto je možné iba pri lesných požiaroch. Zabraňovanie požiarom vedie k akumulovaniu biomasy, ktorá následne horí viac a je nebezpečnejšia ako menšie pravidelné požiare.

Záver

Ľudská spoločnosť je s prírodným prostredím a jeho extrémnymi procesmi neustále v interakcii. Snaha ovládnuť prírodu je stará ako ľudstvo samo a môže sa nám zdať, že tento boj prehrá-

vame, pretože negatívnych dôsledkov sa objavuje čoraz viac. Často krát sú však spôsobené rastom počtu obyvateľstva a potrebou zabrať čoraz väčšie plochy územia (bytová otázka, potreba poľnohospodárskej pôdy). Tieto územia však nie sú pre danú činnosť vhodné a z tejto interakcie vznikajú katastrofy. Vznik katastrof môžeme teda skôr hľadať v neúmernom zaťažovaní a využívaní prírodného prostredia.

Rešpektovanie prírodných zákonov je základným predpokladom pre eliminovanie vzniku hrozieb. Človek zväčša uvažuje z hľadiska ľudského veku (niekoľko desiatok rokov). Pre prírodu a jej procesy je však táto časová mierka nepodstatná. Keď vybudujeme priehradu, ktorá by nás mala ochrániť pred storočnou vodou, to ešte neznamená, že nemôže prísť desaťtisícročná, alebo dokonca stotisícročná voda, ktoré zničí naše snaženie. Hnevania sa na prírodu je v tomto prípade zbytočné, pretože tá sa riadi podľa svojich zákonov a nie podľa našich potrieb a želaní.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. ESF-EC-0006-07.

Literatúra

BISHOP, V.: *Hazards and Responses*. Collins Educational, London 1998. 144 str.

ČINČURA, J.: *Sopky v dejinách*. Ikar, Bratislava 2006. 311str.

HERBER, V.: *Prírodné katastrofy*. (online), 2009 (citované 10. novembra 2009). Dostupné na internete: <http://www.sci.muni.cz/~herber/>.

MINÁR, J.: *Prírodné katastrofy a predpovedné a varovné systémy*. Prednáška v rámci projektu APVV Geovedy pre každého, 2010. Dostupné na internete: (www.fyzic-kageografia.sk/geovedy).

MINÁR, J., TREMBOŠ, P.: *Prírodné hazardy – hrozby, niektoré postupy ich hodnotenia*. In: *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, No. 35. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1994. str. 173 – 193.

SMITH, K., PETLEY, N. D.: *Environmental Hazards: Assessing Risk and Reducing Disaster*. Taylor & Francis e-Library, London 2008, 383 str.

Geografická analýza mikroregiónu Suchodolie

Katarína Številová

Na príklade konkrétneho mikroregiónu Suchodolie sa pokúsime poukázať na metódy a spôsoby spracovania komplexnej geografickej analýzy malého územia.

Poloha a vymedzenie územia

Mikroregión Suchodolie patrí tak rozlohou, ako aj počtom obyvateľov k menším mikroregiónom na Slovensku. Má 3 244 obyvateľov (k roku 2010) a rozprestiera sa na ploche 94 km² na severozápade Slovenska v Trenčianskom kraji (na jeho južnej hranici s Nitrianskym krajom) (Mapa 1). Tvorí ho deväť vidieckych obcí, z čoho osem obcí leží v okrese Bánovce nad Bebravou – Zlatníky, Malé Hoste, Pochabany, Veľké Hoste, Libichava, Šišov, Chudá Lehota, Borčany a jedna obec v okrese Partizánske – Livinské Opatovce (Mapa 2). Najbližšími centrami nadregionálneho významu sú okresné mestá Bánovce nad Bebravou, Partizánske, Topoľčany, krajským mestom a centrom celoštátneho významu je Trenčín.

Dopravnú polohu mikroregiónu nemôžeme považovať za priaznivú. Kostru cestnej siete Suchodolia tvorí cesta 3.

triedy. Najbližšie cesty 1. triedy sú: I/50 – cesta spájajúca Prievidzu a Trenčín (najbližšie napojenie v meste Bánovce nad Bebravou) a I/64 – cesta spájajúca Partizánske a Topoľčany (najbližšie napojenie v obci Nadlice) (<http://mapy.cdb.sk>, 3.11.2011). Na diaľnicu D1 sa dá napojiť v krajskom meste Trenčín (vzdialenosť od obce Zlatníky cca 32 km). V mikroregióne absentuje železničná sieť. Najbližšie železničné zastávky sú v obci Rybany (trať Trenčín – Chynorany) alebo v obci Chynorany (trať Trenčín – Chynorany a trať Prievidza – Bratislava) (<http://www.zssk.sk>, 3.11.2011).

Mikroregión Suchodolie sa rozprestiera na najsevernejšom výbežku Podunajskej pahorkatiny, v bánovskej časti Nitrianskej sprašovej pahorkatiny. Zo severozápadu až juhozápadu sem zasahujú východné svahy a úbočia pohoria Považský Inovec a jeho celku Vysoký Inovec. Povrch územia je teda členitý a prechádza od roviny (popri vodnom toku), cez

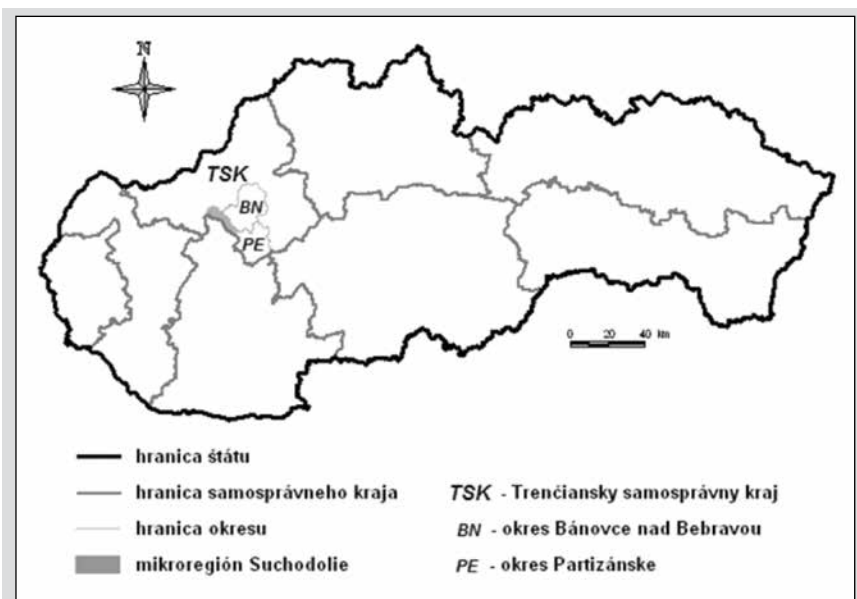
zvlnenú pahorkatinu až do vrchoviny. Nadmorská výška sa pohybuje od 185 m n. m. do 975 m n. m. Tvar územia je pretiahnutý v smere severozápad-juho-východ.

Prírodné podmienky

Geologická stavba územia je rozmanitá. Nitriansku pahorkatinu budujú neogénne usadeniny zastúpené najmä ílmi, pieskami, štrkami, pieskovicami a zlepcami. Kvartérny pokryv pahorkatiny predstavujú pleistocénne spraše a sprašové hliny (PRISTAŠ 2000). Jadro Vysokého Inovca budujú paleozoické horniny: biotitické granodiority, pegmatity, granity a metamorfované horniny – ruly, svory a fylity (kryštalinikum tatrika). Nad kryštalinikom leží mocné súvrstvie mezozoika, zastúpené obalovou krížňanskou a chočskou jednotkou (UHLÁR a kol. 1988).

Nerastné bohatstvo mikroregiónu je nevelké. Z rudných surovín sa v okolí obce Zlatníky vyskytujú iba menšie zlatonosno-striebronosno-meďnaté žily a malé množstvo magnetitu, ktoré sa hospodársky nevyužívajú (GREŽDOVÁ a kol. 2006). Nerudné suroviny reprezentujú zásoby ílov v okolí obce Livinské Opatovce. Ložisko s kvalitnou surovinou vhodnou pre výrobu všetkých skupín tehliarskych výrobkov sa však zatiaľ nevyužíva.

Z pôdných druhov prevládajú stredne ťažké pôdy, ktoré majú najlepšie vlastnosti na obrábanie a pre úrodnosť. Na pahorkatine s rozsiahlymi nánosmi spraší a sprašových hĺn sa z pôdných typov vyvinuli najmä hnedozeme. S pribúdajúcou nadmorskou výškou sa na výraznejších svahoch na svahových hlinách vyvinuli luvizeme a kambizeme, na nepriepustnom podklade aj pseudogleje. Pozdĺž vodných tokov sa vyskytujú úzke pásy fluvizemí (www.podnemapy.sk, 15.11.2011).

Mapa 1: Poloha mikroregiónu Suchodolie v rámci Slovenska. Autorka: K. Številová 2012

Pahorkatinná časť územia mikroregiónu sa nachádza v teplej klimatickej oblasti, kde priemerná ročná teplota vzduchu je okolo 9 °C (priemerná januárová teplota: mínus 2,5 °C, priemerná júlová teplota: 19,8 °C) a priemerný ročný úhrn zrážok okolo 600 mm. Teplá klimatická oblasť prechádza s rastúcou nadmorskou výškou na východných svahoch priľahlého Považského Inovca do mierne teplej klimatickej oblasti. S rastúcou nadmorskou výškou klesá teplota na každých 100 m prevýšenia o 0,45 °C v zime a 0,76 °C v lete a pribúda od 8 mm do 12 mm zrážok (GREŽDOVÁ a kol. 2006). Názov mikroregiónu Suchodolie (oblasť sa nazýva aj Suchá dolina) je odvodený od menšieho úhrnu zrážok v tomto území, čo sa vysvetľuje jeho polohou v zrážkovom tieni Považského Inovca, nakoľko vlhkosť vetry a zrážky sem prichádzajú zväčša od západu.

Hlavným vodným tokom, ktorý odvodňuje územie mikroregiónu Suchodolie je Livina. Pramení na tzv. Inoveckých lúkach v nadmorskej výške cca 870 m n. m. a za hranicami mikroregiónu sa vlieva do rieky Bebrava, ktorá sa ďalej vlieva do rieky Nitra, čiže celé záujmové územie patrí do povodia Nitry. Dĺžka toku od prameňa po ústie je 14 km, plocha povodia zaberá cca 70 km² (GREŽDOVÁ a kol. 2006). V lokalite Kyslá voda v

katastri obce Chudá Lehota sa nachádza minerálny prameň, ktorý už v 30. rokoch 18. storočia spomína Matej Bel vo svojich Noticiach. Zachoval sa murovaný bazén prameňa so schodmi, ale v súčasnosti je už čiastočne vyschnutý. V budúcnosti sa uvažuje o jeho obnove (Chudá Lehota, Pozoruhodnosti, 2004). Nachádza sa tu aj geotermálny vodný zdroj. Vrt je situovaný v obci Libichava má hĺbku 400 m, výdatnosť 2 l/s, teplota vody je cca 35 °C a mineralizácia nad 1000 mg/l (PHSR Libichava 2007). Tento zdroj termálnej vody sa zatiaľ nevyužíva.

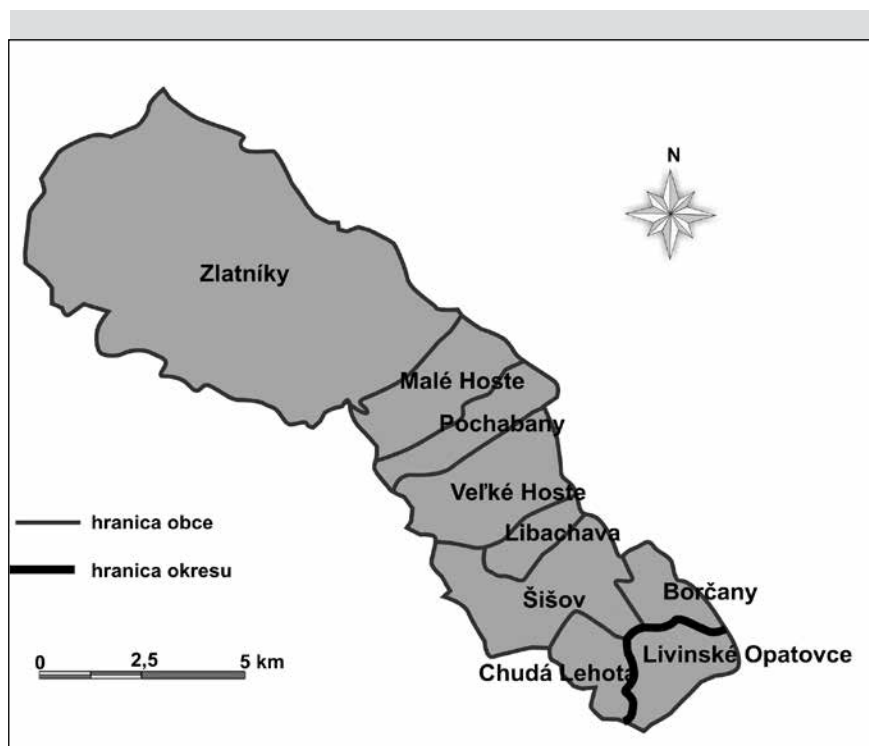
Pôvodná vegetácia na pahorkatine je už dnes výrazne antropogénne pozmenená. Pôvodné lesy boli premenené na polia. Úpätie pohoria má sprašový podklad, na ktorom sa zachovali zvyšky v minulosti rozsiahlych dúbav s dubom letným, cerom, javorom poľným a brestom. S pribúdajúcou nadmorskou výškou začínajú dominovať bučiny. Typickými zástupcami odlesnenej krajiny na pahorkatine, tzv. kultúrnej stepi, je poľná zver, na polia často vychádza a potravu si tu hľadá i srnčia či diviacia zver. V lesoch Považského Inovca sa vyskytuje poľovná zver (jeleň, srnec, diviak, aklimatizovaný muflón, daniel). Z ďalších druhov je to líška, divá mačka, jazvec, kuna, atď. Zo zatúlanej lesnej zveri sa len zriedkavo objavuje vlk a medveď.

Ochrana prírody

Prírodné bohatstvo mikroregiónu sa chráni v dvoch prírodných rezerváciách a jednom chránenom areáli. PR Kulháň vznikla v roku 1972 v zlatníckej osade Kulháň v podhorí Považského Inovca. Na ploche 7,39 ha sa chránia mimoriadne exempláre 350- až 500-ročných dubov s obvodom kmeňa aj vyše 600 cm. Na ochranu starých mohutných dubov v tejto oblasti bol v roku 1984 zriadený aj CHA Okšovské duby rozprestierajúci sa na ploche 1,53 ha. V lesnom chotári obce Zlatníky pri katastrálnej hranici s obcou Prašice sa nachádza ďalšia PR Čepúšky (58,13 ha). Vyhlásená bola v roku 1988, a to za účelom ochrany ojedinelých rastlinných spoločenstiev bezkolencového brezovo-dubového lesa Považského Inovca, ktoré nadväzujú na kyslý dubový les, ktorý je druhovo chudobnejší. Takéto fytoocenózy sú na západnom Slovensku zachované už len ojedinele. Vo všetkých spomínaných chránených územiach platí 4. stupeň ochrany (<http://uzemia.enviroportal.sk>, 28.11. 2011).

Z histórie

Územie Suchej doliny bolo osídlené už v praveku. O prítomnosti pravekého človeka svedčia archeologické nálezy neolitického osídlenia, tzv. lengyelskej kultúry (cca 3000 rokov p. n. l.). Ďalší nález pochádza z mladšej doby bronzovej (cca 700 rokov p. n. l.) a ide o žiarové pohrebisko tzv. lužickej kultúry. Najvýznamnejšími nálezmi z obdobia slovanského osídlenia a Veľkomoravskej ríše v 8. a 9. storočí sú slovanský mohylník a Veľkomoravské sídlisko (všetky nálezy pochádzajú z chotára obce Veľké Hoste). Kedy vznikli jednotlivé obce Suchej doliny a akým spôsobom nadväzovali na staré slovanské osídlenie, nie je známe. Prvá písomná zmienka o niektorých obciach Suchodolia sa objavuje v listine z roku 1113, kedy benediktský kláštor sv. Hypolita na Zobore pri Nitre dostal od Poznanovcov (v tom čase významný rod veľmožov Uhorského kráľovstva) do držby dediny Livinu a Livinské Opatovce. Okrem týchto obcí sa v darovacej listine spomínajú aj všetky okolité obce. Od roku 1245 bola oblasť Suchodolia majetkom bána Bečendu, najvýznamnejšieho člena tunajšej vetvy Hunt-Poznanovcov. Názov Suchá dolina sa po prvý krát spomína v roku 1329, kedy ju magister Štefan, vnuk bána Bečendu, dáva spolu s ostatnými dedinami do držby kráľovi Robertovi, ktorý ich pripojil k majetku Topoľčianskeho hradu. V darovacej list-

Mapa 2: Poloha obcí v rámci mikroregiónu Suchodolie. Autor: K. Številová 2012

tine sa uvádzajú tieto obce: Sys (Šišov), Libaha (Libichava), Vendegy cum aurifodina (Hoste so zlatou baňou) a Pobohan (Pochabany). Veľké a Malé Hoste vtedy tvorili jednu dedinu. Zlatníky v tej dobe ešte neexistovali, vznikli až koncom 14. storočia pri spomínanej zlatej bani či ryzovisku zlata. Takisto Chudá Lehota vznikla neskôr, prvýkrát sa spomína až v roku 1400 ako Wylies (po maďarsky nové sídlo). V ďalšej darovacej listine z roku 1389 sa podrobne uvádzajú všetky dediny, ktoré patrili k hradným majetkom. Osobitne sú tu pomenované už aj Zlatníky s ryzoviskom zlata a mlynom na jeden kameň. Zvlášť sa uvádzajú aj Malé Hoste. V listine z roku 1481 sa už zlaté bane či ryzoviská zlata nespomínajú, ťažba zlata už pravdepodobne zanikla (BUCKO 1998).

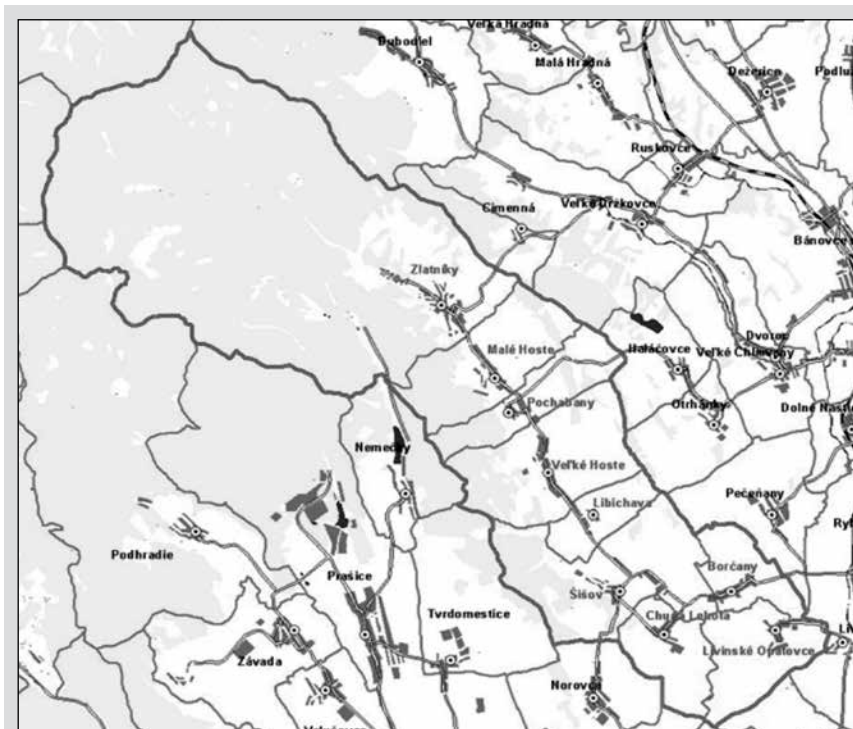

Vznik mikroregiónu Suchodolie

Obce mikroregiónu začali užšie spolupracovať koncom 90-tych rokov minulého storočia, kedy sa im spoločne podarilo vybudovať líniovú stavbu plynofikácie. Oficiálny vznik mikroregiónu Suchodolie sa datuje dňom 30. 3. 2000, kedy bol mikroregión zapísaný ako občianske združenie na Ministerstve vnútra SR v zmysle zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov (<http://www.zlatniky.sk>, 23.9.2011). Sídлом mikroregiónu je najväčšia obec Zlatníky. Účelom vzniku tohto združenia je posilnenie spolupatričnosti obcí a občanov, vzájomná spolupráca pri riešení spoločných problémov a spolupráca pri zveľďovaní a rozvoji zúčastnených obcí.

Obyvateľstvo

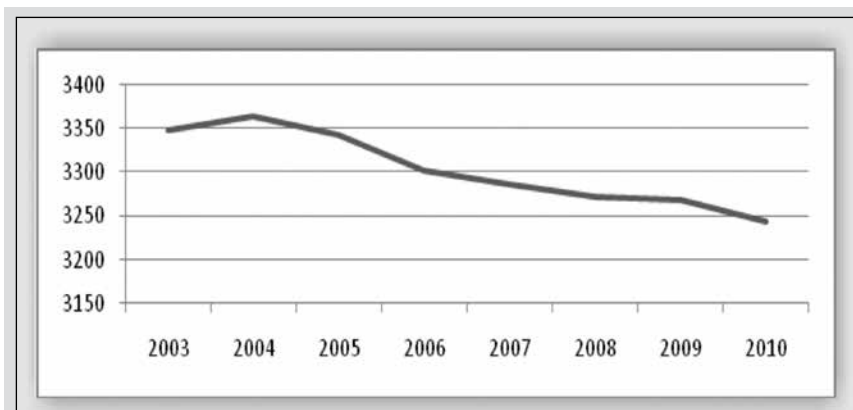
Veľkosť populácie mikroregiónu Suchodolie v roku 2010 predstavovala 3244 obyvateľov (Bilancia pohybu obyvateľstva 2010). Vývoj počtu obyvateľov mikroregiónu má v posledných rokoch nepriaznivý klesajúci trend (Graf 1). Negatívny je stav prirodzeného pohybu obyvateľstva, keď mortalita prevyšuje natalitu, čoho výsledkom je prirodzený úbytok obyvateľov (-2,47 ‰ v roku 2010). V mechanickom pohybe imigrácia

Mapa 3 Mikroregión Suchodolie. Zdroj: <http://www.sazp.sk/mikroregiony/mikro/tn/1056.htm>

do mikroregiónu prevyšuje emigráciu z mikroregiónu, čo znamená migračný prírastok obyvateľstva (0,62 ‰ v roku 2010). Značný prirodzený úbytok a iba malý migračný prírastok vyúsťujú do celkového úbytku obyvateľstva v mikroregióne Suchodolie (-1,85 ‰ v roku 2010) (Bilancia pohybu obyvateľstva 2010). Súčasný demografický fenomén – starnutie obyvateľstva sa začína prejavovať už aj v mikroregióne Suchodolie, a to znížením podielu detskej zložky populácie, zvyšovaním podielu obyvateľov v produktívnom veku a zvyšovaním priemernej vekovej skupiny obyvateľov a indexu starnutia. Národnostná aj religiózna štruktúra obyvateľstva mikroregiónu Suchodolie zistená v SODB v roku 2001 je značne homogénna. Približne 99 % obyvateľov

je slovenskej národnosti. K príslušníkom rímskokatolíckej cirkvi sa hlási 95,5 % zo všetkých obyvateľov (1 % evanjelická cirkev augsburského vyznania, 2 % bez vyznania). V štruktúre obyvateľstva podľa vzdelania je pozitívny nízky podiel obyvateľov bez vzdelania (0,33 %), avšak negatívnu črtou populácie je vysoký podiel osôb, ktoré dosiahli iba základné vzdelanie (35 %) a učňovské bez maturity (33 %). Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov (EAO) zo všetkých obyvateľov mikroregiónu je 48,6 %. Podľa pohlavia je viac ekonomicky aktívnych mužov ako žien, a to v pomere 55 ku 45 % (SODB 2001). Najviac EAO mikroregiónu Suchodolie pracuje v odvetví priemyselnej výroby (27 %), poľnohospodárstva (11 %) a stavebníctva (10 %).

Graf 1 Vývoj počtu obyvateľov mikroregiónu Suchodolie v období rokov 2003 – 2010. Zdroj: Bilancia pohybu obyvateľstva 2003 – 2010.

Veková charakteristika	2001	2010
predproduktívny vek (%)	17,93	12,95
produktívny vek (%)	57,50	62,35
poproduktívny vek (%)	24,31	24,70
priemerný vek	38,77	40,99
index starnutia (%)	135,57	190,74
index ekonomického zaťaženia (%)	73,47	60,38

Tab. 1 Porovnanie vekových charakteristík obyvateľstva mikroregiónu Suchodolie v rokoch 2001 a 2010. Zdroj: SODB 2001, Bilancia pohybu obyvateľstva 2010

Hospodárstvo

Poľnohospodárstvo má v mikroregióne Suchodolie dlhodobú tradíciu a dodnes tvorí jeho hospodársku základňu. Pestujú sa predovšetkým obilniny: pšenica ozimná, repka ozimná, jačmeň jarný a na krmné účely kukurica na zrno, kukurica na siláž a lucerna. V obci Libichava sa nachádzajú rozsiahle ovocné sady, kde sa pestujú biojablká určené predovšetkým na rakúsky a nemecký trh. Živočíšna výroba je zameraná najmä na chov hovädzieho dobytku na mlieko a mäso. Bývalé štátne majetky v Suchodolí boli po roku 1990 sprivatizované firmou MVL Agro, s.r.o., Bánovce nad Bebravou. MVL Agro zamestnáva v obciach mikroregiónu 51 pracovníkov a obhospodaruje spolu takmer 1600 ha poľnohospodárskej pôdy, z čoho je 1500 ha ornej pôdy. V rámci živočíšnej výroby prevádzkuje MVL Agro v mikroregióne tri farmy: v Zlatníkoch (vysokoteľné jalovice, výkrm hovädzieho dobytku), vo Veľkých Hostiach (dojnice, teľatá do 6 mesiacov) a v Šišove (jalovice). Mlieko z fariem odkupuje mliekarenský podnik Milsy Bánovce nad Bebravou. Zvieratá sú ďalej určené na predaj chovateľom hovädzieho dobytku a na mäso spracovateľským firmám (MVL Agro, Bánovce nad Bebravou – interné údaje).

Lesný pôdny fond, ktorý predstavuje takmer 60 % z celkovej výmery územia, obhospodaruje Lesy SR, š. p., Banská Bystrica, urbárske spoločenstvá a združenia bývalých urbárikov. Lesné porasty v študovanom území spadajú pod Lesnú správu Duchonka a Lesný celok Kulháň. Z hľadiska funkcie lesa dominujú v mikroregióne Suchodolie hospodárske lesy určené na ťažobné účely (90 % lesných porastov). Zvyšný podiel predstavujú ochranné lesy (4 %) a lesy osobitného určenia (6 %) – chránené lesy a lesy na zachovanie genetických zdrojov. V období 2000 – 2009 predstavoval

celkový objem vyťaženého dreva v Lesnom celku Kulháň 179 159 m³. Najväčšími odberateľmi a spracovateľmi vyťaženého dreva sú spoločnosti Mondi SCP Ružomberok a Bučina Zvolen. Drevný odpad zostávajúci po ťažbe odkupuje a spaľuje tepláreň Byttherm v Bánovciach nad Bebravou (Všeobecná časť LHP, LC Kulháň, 2010).

Priemysel má v štruktúre hospodárstva mikroregiónu Suchodolie menší význam ako poľnohospodárstvo. Sú tu lokalizované 2 priemyselné podniky s viac ako 20 zamestnancami. Väčšina firiem má 5 až 20 stálych zamestnancov. Najväčším priemyslenným podnikom je firma Arnold izolácie, k. s., dcérska spoločnosť nemeckej ARNOLD GmbH. Nachádza sa v obci Šišov, kde svoju prevádzku spustila v roku 1998 a zaoberá sa výrobou sklenených vlákien a izolačných materiálov textilného druhu, ktoré exportuje výhradne do zahraničia. V súčasnosti zamestnáva asi 50 pracovníkov. Druhým najväčším podnikom je prevádzka firmy SOFA Trend, s.r.o., Topoľčany v Zlatníkoch. Orientuje sa na šitie poťahov na sedacie súpravy, ktoré sa exportujú na nemecký trh. Prevádzka v Zlatníkoch funguje od roku 2007 a v súčasnosti zamestnáva 24 šičiek (vlastný výskum, 2012).

V mikroregióne sa rozvíja aj stavebníctvo a pôsobí tu niekoľko stavebných firiem. Najväčšou z nich je Výrobné družstvo Dolina v Malých Hostiach. Zaoberá sa stavebno-montážnou činnosťou a zamestnáva 16 pracovníkov (vlastný výskum, 2012).

Foto K. Številová

Rozhládňa na Panskej Javorine (943 m n. m.) v Považskom Inovci.

Možnosti cestovného ruchu

Podľa Regionalizácie cestovného ruchu v SR (MH SR, 2005) patrí mikroregión Suchodolie do Hornonitrianskeho regiónu cestovného ruchu (CR) s nadregionálnym významom. Cestovný ruch v mikroregióne Suchodolie však nie je rozvinutý. Problémom je nezaujem obcí a miestnych podnikateľov, nedostatok investičného kapitálu, slabá propagácia mikroregiónu a s tým súvisiaca absencia infraštruktúry CR, slabé kapacity stravovacích a ubytovacích zariadení. Mikrore-

<http://cyklisticke.trasy.sk/kulhan-duchonka-zeleznica>

Náučný lesnícky chodník Duchonka – Kulháň

Foto J. Lacika

Románsky kostol v Borčanoch

gión má pritom čo ponúknuť potenciálnym turistom najmä z hľadiska kvality a atraktivity prírodného prostredia.

Pohorie Považský Inovec ponúka bohaté možnosti hlavne pre pešiu turistiku a horskú cykloturistiku. Turistické chodníky sú dobre značené a výstupy vedú k otvoreným vyhlídkam na široké okolie. Najlepšie výhľady poskytuje vrch Panská Javorina (943 m n. m.), kde bola v roku 2010 otvorená 16 m vysoká rozhľadňa (Foto na str. 137 hore). Po turistických chodníkoch sa dá z miestnych hôr dostať aj na najvyšší vrchol celého Považského Inovca, ktorým je Inovec s výškou 1 042 m n. m. Viacero atraktivít sa nachádza v osade Kulháň patriacej obci Zlatníky. Vyskytujú sa tu mimoriadne esteticky pôsobivé exempláre 350 až 500-ročných dubov s obvodom kmeňa aj vyše 600 cm, ktorých hodnota si vyžiadala osobitnú ochranu, a preto boli v tomto priestore zriadené spomínané dve prírodné rezervácie - PR Kulháň a PR Čepúšky a jeden chránený areál - CHA Okšovské duby. Cez PR Kulháň a PR Čepúšky vedie takmer 6 km dlhý lesnícky náučný chodník Duchonka - Kulháň (Foto na str. 137 dole). Má nenáročné 60-metrové prevýšenie a trasa vedie prevažne asfaltovou cestou. Na chodníku je umiestnených 22 informačných panelov, ktoré približujú význam a funkcie lesa, faunu, flóru, informujú o ochrane prírody a histórii osady Kulháň spojenej s ťažbou zlata, dreva, sklárstvom a ovčiarstvom (<http://www.prasice.sk>, 27.2.2012). Na Kulháni sa zároveň nachádza asi jediná firma podporujúca cestovný ruch v tomto území. Viridis je malá rodinná firma, ktorej

základnou myšlienkou bol chov a predaj pstruhov. Zákazníkov najviac oslovilo, že čerstvé ryby si mohli sami nachytať. Zvyšujúci sa záujem klientov podnietil rozšírenie ponuky o možnosť občerstvenia sa nápojmi, vybudovalo sa poseadenie pod prístreškom, atrakcie pre deti (hojdačky, preliezačky, domáce zvieratá v ohrade), upravilo sa prostredie a nakoniec sa začalo s prípravou chýrnych pečeno-údených pstruhov. Tým, že takáto ponuka sa v širokom okolí nevyskytuje, stala sa táto „reštaurácia v prírode“ vyhľadávanou veľkým množstvom turistov z okruhu i viac ako sto kilometrov (<http://www.kulhan.sk>, 27.2.2012). V blízkosti Kulháňa sa ďalej nachádza vodná nádrž Nemečky využívaná miestnymi obyvateľmi na letné kúpanie a rekreačný areál Duchonka s vodnou nádržou a vybudovanou infraštruktúrou CR.

Literatúra a pramene

Bilancia pohybu obyvateľstva 2003 - 2010 [online]. [citované 12.12.2011]. Dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=9490>.

BUCKO, R.: *Suchá dolina: Príspevok k dejinám obcí Šišov, Libichava, Veľké Hoste, Pochabany, Malé Hoste, Zlatníky v okrese Bánovce nad Bebravou*. Bratislava 1998.

GREŽDOVÁ, H. a kol.: *Zlatníky: Prírodopis, história, súčasnosť*. LITO, Topoľčany 2006.

KOLEKTÍV: *Chudá Lehota, Pozoruhodnosti*. 2004

PRISTAŠ, J.: *Vysvetlivky ku geologickej mape Podunajskej nížiny a Nitrianskej pahorkatiny 1 : 50 000*. Vydavateľstvo Dionýza Štúra, Bratislava 2000.

ŠTEVULOVÁ, K.: *Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mikroregionu Suchodolie : diplomová práca*. Univerzita Komenského, Bratislava 2012.

UHLÁR, V. a kol.: *Okres Topoľčany : Historicko - vlastivedná monografia*. Obzor, Bratislava 1988.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Libichava, Programovacie obdobie 2008 - 2017. SCARABEO-SK, s.r.o., Banská Bystrica 2007.

Regionalizácia cestovného ruchu v SR. MHSR, 2005 [online]. [citované 26.2.2012]. Dostupné na: <http://www.culture.gov.sk/cestovny-ruch/regionalizacia-cestovneho-ruchu-v-sr>.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov (SODB) 2001, Štatistický úrad SR, Bratislava

Všeobecná časť Lesného hospodárskeho plánu, Lesný celok Kulháň, Platnosť 2010 - 2019.

http://mapy.cdb.sk/podrobna_cestna_ciest/ [citované 3.11.2011]

<http://uzemia.enviroportal.sk> [citované 28.11.2011]

<http://www.kulhan.sk/o-nas.html> [citované 27.2.2012]

<http://www.prasice.sk/index.php/lesnicko-nauny-chodnik> [citované 27.2.2011]

<http://www.zlatniky.sk/zdruzenie-mikroregionu-zlatnickej-doliny-suchodolie.phtml?id3=42268> [citované 23.9.2011]

<http://www.zssk.sk/en/mapa-zeleznicnej-siete> [citované 3.11.2011]

www.podnemapy.sk [citované 15.11.2011]

Foto J. Lacika

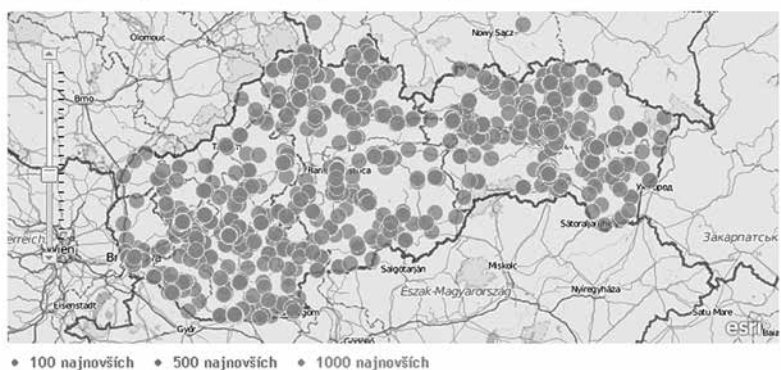
Vodná nádrž Nemečky

Vylepšený portál NašeObce.sk vizualizuje štatistiky slovenských krajov, okresov, miest a obcí

Miloslav Ofúkaný

Predstavujeme portál NašeObce.sk, ktorý unikátnym spôsobom poskytuje štatistiky o rozlohe, hustote, nadmorskej výške, prvej historickej zmienke, obyvateľoch, organizáciách v samosprávnych jednotkách Slovenska a tieto efektívne prenáša do mapy.

Firmy a organizácie - Najnovšie organizácie

1000 najnovších organizácií zobrazených v mape ku dňu 5. 9. 2012

Cieľom projektu www.naseobce.sk je zobrazovať všetky verejne dostupné informácie o mestách, obciach, okresoch, krajoch a organizáciách na Slovensku. Prostredníctvom tabuliek, grafov a máp sa zobrazujú štatistiky o území, čím sa vytvára komplexný nástroj na porovnávanie a priestorovú analýzu.

Realizátorom projektu je združenie Lentil.sk. Mapový portál vznikol s finančnou a technologickou podporou spoločnosti ArcGEO Information Sys-

tems s.r.o. plus za odbornej pomoci Centra rozvoja samospráv.

Informačné zdroje portálu pochádzajú z týchto verejne dostupných databáz: Štatistický úrad SR, Štatistický register organizácií, Ústredný portál verejnej správy SR, RegDat - databáza regionálnej štatistiky, Datanest - Aliancie Fair-Play.

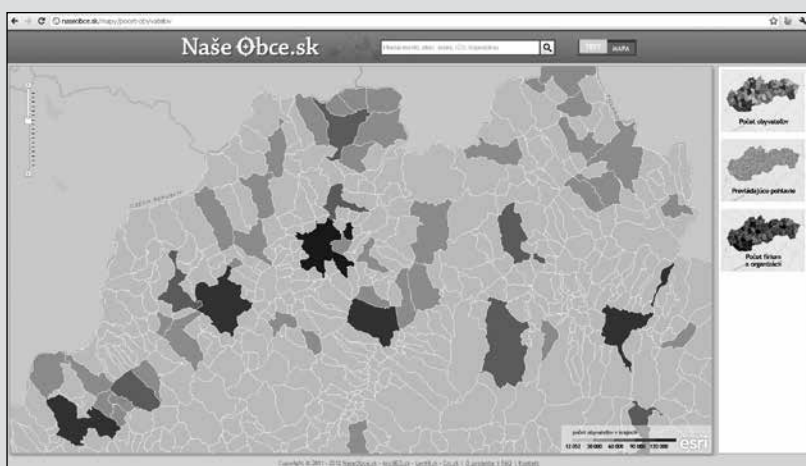
Vylepšený portál NašeObce.sk poskytuje informácie o 8 krajoch, 79 okresoch, 177 mestách, 2 753 obciach, viac

ako 120 tisíc organizáciách, dotáciách samospráv vo výške 423 397 714,167 Eur a poskytnutých eurofondoch v sume 26 156 038 741,156 Eur. Stránka obce alebo mesta poskytuje prehľadné štatistiky, grafy, zoznam organizácií a okolitých obcí. Novinkou je mapový komponent, prostredníctvom ktorého si môže každý užívateľ zobraziť informácie v mape o subjektoch vo svojom okolí.

S pomocou portálu sa podľa mňa dajú vymyslieť tvorivé otázky pre žiakov na hodiny zemepisu a geografie, napr.: Viete, koľko našich miest a obcí začína na písmeno „K“? V ktorej obci sídli najviac organizácií? Akú nadmorskú výšku má najnižšie položená obec? Kedy bolo založené najstaršie slovenské mesto? Na NašeObce.sk môžete zistiť, že až 24 obcí má v názve iba tri písmená a najdlhší názov nesie Jastrabie pri Michalovciach. Najmenej mestského obyvateľstva žije v Dudinciach a najmenšiu rozlohu iba 4 km² majú mestá Tlmače a Svit. Najväčšiu rozlohu 316 km² má Javorina a najväčšiu hustotu osídlenia košícka mestská časť Západ.

Štandardnou funkcionalitou portálu je vyhľadávanie podľa názvu mesta, obce, okresu, organizácie, IČO. Kladne hodnotím implementovanie dynamického zoznamu najnovšie založených organizácií a ich klasifikáciu podľa predmetu činnosti (SK NACE, OKEČ), právnej formy, druhu vlastníctva, sektora pre národné účty a počtu zamestnancov. Veľmi praktická je lokalizácia firiem v mape.

Významnou zmenou po roku fungovania NašeObce.sk je aj jeho nový vzhľad. Študent Fakulty informatiky a informačných technológií na Slovenskej technickej univerzite v Bratislave Bc. Ondrej Proksa, zakladateľ projektu, hovorí: „Na novej verzii sme pracovali viac ako pol roka. Počas roku sme získali dvoch vý-

Kartogramové znázornenie počtu obyvateľom v obciach a mestách Slovenskej republiky

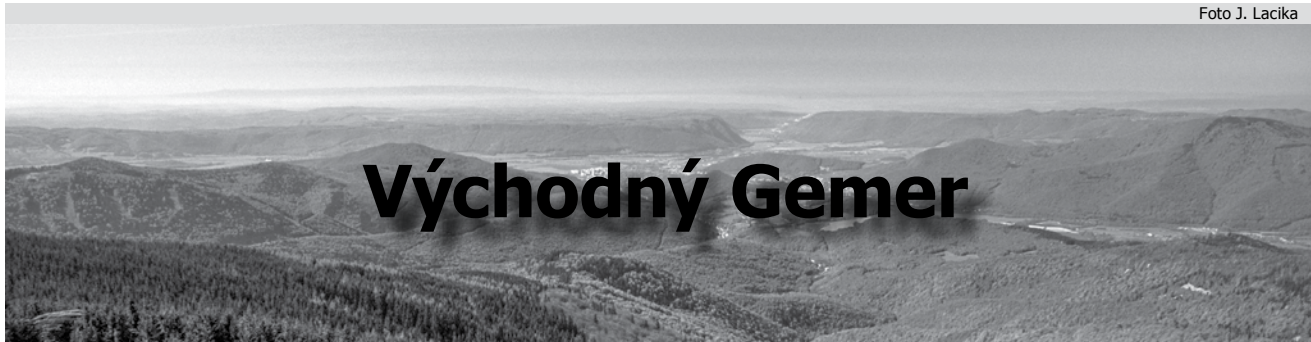
Ukážka lokalizácie sídla firmy v mape (modrá bodka) po zadaní jej názvu do horného vyhľadávacieho políčka

Úvodná stránka mapové ho portálu www.naseobce.sk

znamných partnerov a vďaka podpore firmy ArcGEO sme mohli do stránky implementovať aj geografická údaje a mapy. Stránku sme vynovili, zatraktívnil, ale stále je čo zlepšovať. Už teraz pracujeme na novej verzii.'

Foto J. Lacika

Východný Gemer

Nesporná krása južných regiónov Slovenska ešte len čaká na svoje objavenie. Ani mnoho Slovákov ešte netuší koľko prírodných krás a kultúrno-historických pamätihodností na nich čaká v regióne Východného Gemeru. Na jeho severe nachádzame atribúty vlastné horskej karpatskej krajine, juh má všetky prednosti, ktorými oplýva teplá panónska krajina. Najväčším prírodným tromfom regiónu okolo mesta Rožňava je kras. Územie Slovenského krasu vyhlásené za národný park v sebe skrýva očarujúco krásne jaskyne zapísané do Zoznamu svetového prírodného dedičstva UNESCO. História dýcha mesto Rožňava s množstvom pamiatok a baníckou minulosťou. Gotická cesta nás prevedie po takých skvostoch, akými sú stredoveké kostoly so starými freskami, hodný obdivu je kaštieľ v Betliari, čoskoro ním opäť bude požiarom poškodený hrad Krásna Hôrka. Turisticky atraktívne sú takmer ľudoprázdné Stolické a Volovské vrchy aj viac navštevovaná južná časť Slovenského raja susediaca s nádhernou Hnileckou dolinou.

Región Východného Gemeru by sme mohli pomenovať prívlastkom rožňavský, lebo je v celom rozsahu zhodný z okresom Rožňava. Je pohraničný, lebo jeho južné ohraničenie tvorí štátna hranica s Maďarskou republikou. Väzba na susednú krajinu je však z dopravného hľadiska veľmi slabá, jestvuje tu jediný cestný hraničný priechod Domica/Aggtelek. Ďalšie hraničné priechody sú na území Západného Gemeru. Na sever región siaha do doliny Hnilca, hranica so Spišom tu má priebeh, nie všade neakceptujúci prírodné danosti. Na západe sa rozprestiera Západný Gemer tvore-

ný okresmi Revúca a Rimavská Sobota (bude predstavený v nasledujúcom čísle). Na východe od nášho regiónu sa rozprestiera Košický región, aj hranica s ním je zväčša umelá, pretína naprieč územie Slovenského krasu.

Východný Gemer je z historického hľadiska jadrovým územím niekdajšej Gemerskej stolice a jedným z dvoch hlavných centier Gemersko-malohontskej stolice. Tak, ako je dnes ohraničený okres Rožňava, patrí do neho aj najzápadnejšia časť bývalej Turnianskej stolice. Po rozpade monarchie veľká väčšina historického Gemeru pripadla Slovensku.

Hlavnou prírodnou charakteristikou Východného Gemeru je kras. Na jeho území leží väčšina geomorfologického celku Slovenský kras, ktorý sa vyznačuje najrozvinutejším krasovým reliéfom planinového typu na Slovensku s početným výskytom povrchových aj podzemných krasových foriem. Je členený do sústavy krasových planín, najväčšia z nich je Silická planina, veľmi výrazne individualizovaná Plešivská planina je z dvoch strán ohraničená kaňonmi Slanej a Štítnika. V gemerskej časti Slovenského krasu sa nachádzajú tri jaskyne zaradené do Zoznamu svetového prírodného dedičstva

UNESCO (Domica, Gombasecká a Krásnohorská jaskyňa), sú v ňom aj dve ďalšie celosvetovo významné jaskyne v tomto regióne (Dobšinská ľadová a Ochtinská aragonitová jaskyňa). Najvyšším pohorím regiónu sú masívne Stolické vrchy kulminujúce na vrchole Stolice (1 476 m n. m.). Nadmorskú výšku 1 200 metrov prevyšujú aj husto zalesnené a rozložené Volovské vrchy (Skalisko 1 293 m). Revúcka vrchovina je predhorím Slovenského rudohoria, ktorého kompaktnosť je narušená sústavou priečných dolín. Jej najvyšším vrchom je Veľký Radzim (990 m). V najsevernejšej časti do regiónu okrajovo zasahuje Slovenský raj. Ľudské aktivity regiónu sa sústreďujú do Rožňavskej kotliny, výraznej tektonickej depresie obkolesenej pohoriami a planinami. Na juhu do Východného Gemera zasahuje okrajový výbežok Rimavskej kotliny. Miesto, kde rieka Slaná opúšťa okres Rožňava leží v nadmorskej výške 193 metrov, čo je v rámci regiónu celkom najnižšie.

Z hydrologického hľadiska je Východný Gemer je jednotný, ale nie úplne. Podstatná časť patrí do povodia Slanej, ktorá v regióne pramení. Má dva väčšie ľavostranné prítoky, v hornej časti do nej ústí Dobšinský potok, pri Rožňave priberá potok Čremošná. Pri Plešivci sa do Slanej z pravej strany vlieva Štítinik, ďalšie veľké pravostranné potoky majú svoje ústia mimo náš región. Okrajovo región zasahuje do povodia Hnilca a Turne.

V regióne východného Gemera s rozlohou 1 173 km² žije 63 304 obyvateľov (31. 12. 2011). Hustota zaľudnenia 54 obyv./km² je zhruba polovičnou hodnotou celoslovenského priemeru. Nachádzajú sa tu iba dve mestá, podstatne väčším z nich je okresné sídlo Rožňava (19 651 obyv.), druhé mesto Dobšiná patrí medzi malé mestá, žije v ňom 5 696 obyvateľov. Obyvateľstvo oboch miest tvorí 40 % populácie regiónu, zvyšných 60 % býva v 60 vidieckych obciach. Tri obce prevyšujú hranicu 2 000 obyvateľov (Krásnohorské Podhradie 2 584 obyv., Plešivec 2 383 obyv. a Gemerská Poloma 2 074 obyv.). Na opačnom mieste tabuľky podľa počtu obyvateľov sú tri obce po hranicu sto (Hanková 62 obyv., Kováčová 72 obyv. a Brdárka 75 obyv.).

Rožňava

Dominantné centrum regiónu v rovnomenej kotlině bolo už v roku 1382 slobodným kráľovským mestom prekvitajúcim najmä vďaka ťažbe zlata. V roku 1776 získalo postavenie slobodného biskupské-

ho mesta. Dodnes si Rožňava zachovala stredoveký pôdorys a mnoho cenných historických pamiatok. V strede centrálného štvorcového námestia stojí turisticky prístupná mestská veža a barokový kostol zo 17. storočia. Najcenejšia sakrálna pamiatka leží trochu bokom, v bočnej ulici. Pôvodne gotická, neskôr barokovo prestavaná biskupská katedrála zo 14. storočia vyniká veľmi cenným interiérom. Biskupská rezidencia stojí na severnej strane námestia. V Rožňave sa oplatí navštíviť Banícke múzeum s expozíciami baníctva a hutníctva na Gemeri. Na cintoríne sa zachoval zvyšok husitskej pevnosti. Rožňava je východiskom do národného parku Slovenský kras.

Betliar

Pýchou obce v doline Slanej je jeden z najkrajších slovenských kaštieľov. Vznikol na mieste pôvodného hrádku Bebekovcov z 15. storočia. V 18. storočí hrádko vystriedal renesančno-barokový objekt, ktorý neskôr viackrát prestavali. V roku 1886 dostal dnešnú podobu prepychového poľovníckeho zámočku Andrassyovcov, najbohatšej šľachtickej rodiny Gemera. K najzaujímavejším exponátom prístupného kaštieľa patrí obrovská knižnica s 20 tisíc zväzkami a cenná zbierka starožitností a exotických predmetov z Afriky a Ázie. Anglický park za kaštieľom prechádza do veľkej zvernice.

Kobeliarovo

Z Nižnej Slanej vedie bočná cesta do Kobeliarova, ktorá je známa ako rodisko Pavla Jozefa Šafárika (1795 - 1861). Vý-

Brdárka pod Veľkým Radzimom

znamný slovenský vzdelanec zakladateľ vedeckej slavistiky sa narodil v tunajšej evanjelickej fare, dnes je v nej Šafárikova pamätná izba.

Dobšiná

Bývalé banícke mestečko má nádhernú polohou a čerstvo zrekonštruované historické jadro s evanjelickým kostolom z 15. storočia a novorenesančnou radnicou z roku 1870. Nad mestečkom sú zalesnené haldy hlušiny, pozostatky po ťažbe azbestu. Kúsok za mestom stojí dolná časť prečerpávacej elektrárne. Toto pozoruhodné energetické dielo šetrné k životnému prostrediu využíva veľký výškový rozdiel medzi susednými povodiami. Na brehu hornej nádrže elektrárne známej pod názvom Palcanská Maša leží rekreačná obec Dedinky, ktorá je lyžiarskym strediskom a východiskom na túry do južnej časti Slovenského raja.

Stratená

Hnilecká dolina je geomorfologickou raritou, považuje sa za najstaršiu dolinu na Slovensku. V malebnej polohe v nej leží malá obec Stratená s krásnou kulisou brál v pozadí. Povyše dediny Hnilec tečie cez tiesňavu s veľkým zaklesnutým meandrom. Meandrová šija je preťatá cestným tunelom dlhým 325 metrov. V doline nad Stratenským prielomom sa nachádza osada Dobšinská ľadová jaskyňa. Pomerne vysoko nad parkoviskom leží vchod do jednej z najvýznamnejších ľadových jaskýň na svete. Vďaka vrecovitému tvaru podzemného priestoru sa tu udrží veľká masa ľadu po celý rok. Jaskyňa geneticky patrí do rozloženého systému Stratenskej jaskyne, ktorý patrí medzi najväčšie na Slovensku. Unikátnou je nízka poloha jaskynného vchodu, podobné alpské ľadové jaskyne majú vchod v oveľa vyšších nadmorských výškach. Zaľadnená plocha v jaskyni je 9 772 m², objem ľadu viac ako 110 100 m³. Sprístupnili ju už v roku 1881 a ako o 6 rokov neskôr ako jednu z prvých na svete vybavili elektrickým osvetlením.

Brdárka

Odľahlosť Brdárky sa podpísala pod jej archaický vzhľad, navyše má táto malá dedinka nádhernú polohu v prírodnom prostredí južného svahu Veľkého Radzima. Tieto atribúty sem prilákali ľudí s osobitým prístupom k životu, ktorý je čo najviac ohľaduplný k prírode a prírodnému prostrediu. Vytvorila sa tu zvláštna komunita novousadlíkov, ktorí vytvorili environmentálne občianske združenie Alter Nativa.

Ochtiná

Bývalá banícka obec v doline Štítnika je zaujímavá z dvoch dôvodov. Prvý sa nachádza priamo v dedine, a má podobu evanjelického kostola so vzácnymi stredovekými nástennými maľbami v interiéri. Za druhým treba zájsť dosť ďaleko od obce, až na rozvodie medzi dolinou Štítnika a Muráňa. Dostaneme sa k nemu odbočením z cesty zo Štítnika do Jelšavy. Reč je o Ochtinskej aragonitovej jaskyni, s veľmi špecifickou genézou ojedinelou aragonitovou výzdobou. Objaviteľov, ktorí do nej prvýkrát vstúpili v roku 1954, ohúrila drobnými kamennými ihličkami, špirálami a trsmi pripomínajúcimi podmorské koralové alebo kríky pokryté snehom.

Štítnik

Obec v doline rovnomenného potoka sa spomína už v listine kráľa Belu IV. z roku 1243. Zmienka o Ditrichovej bani je najstarším záznamom o železornom baníctve v Uhorsku. V minulosti bol Štítnik prosperujúcim mestom. Jeho pýchou je gotický evanjelický kostol zo 14. storočia s mimoriadne cennými stredovekými nástennými maľbami nevídaného rozsahu a najstarším organom na Slovensku. V areáli učilišťa sa zachovali zvyšky stredovekého vodného hradu.

Plešivec

Plešivec ležiaci v ústí kaňonu Slanej sa v stredoveku tešil priazni Bebekovcov. Súčasťou ich veľkého gemerského panstva, ktoré získali ako odmenu za pomoc Belovi IV. v boji proti Tatárom, bol aj Plešivský hrad postavený na mieste staroslovanského hradiska. V susedstve hradu vybudovali kláštor s gotickým kostolom, ktorý sa stal rodovým pohrebným miestom. Osud hradu spečatilo nešťastné spojenectvo Juraja Bebeka s Turkmi, v roku 1558 ho kráľovské vojsko počas trestnej výpravy zrovnalo so zemou. Zo stredovekej stavby zostal iba kúsok kamenného múru v záhrade jedného z domov. Podstatne zachovalejšou pamiatkou je evanjelický kostol so zvonnicou. Z vrcholu prvého kopca na ceste z Plešivca do jaskyne Domica je nádherný výhľad do kaňonu Štítnika, za ktorého počasia odtiaľ vidno Tatry.

Kečovo

Cesta z Plešivca k maďarskej hranici mína vstupný areál jaskyne Domica s bohatou kvapľovou výzdobou. Poznali ju už v praveku, jej opätovné objavenie sa jaskyniarom podarilo v roku 1926. Domica je súčasťou najdlhšieho jaskynného systému Slo-

venského krasu, ktorý je napojený na maďarský jaskynný systém Baradla celkovo dosahujúci dĺžku až 25 km. Ak je v jaskyni dostatok vody, dá sa tu absolvovať atraktívna plavba na člne po podzemnom riečisku rieky Styx. V neďalekej pohraničnej obci Kečovo nachádzame rozľahlé škrapové pole, výdatnú vyvieracku aj unikátne prírodné futbalové ihrisko. Hracia plocha je na dne závrty, svahy krasovej jamy sú pozoruhodným prírodným, hľadiskom.

Silica

Obci v nezvyčajnej polohe na plošine Silickej planiny dominuje opevnený stredoveký kostol. Vidno ho z veľkej diaľky. V okolí sú zaujímavé krasové javy. Kúsok od cesty do obce sa nachádza Silická ľadnica, veľký otvor v skale pripomínajúci portál tunela, ktorý vznikol preborením dna závrty. Podľa nadmorskej výšky 503 m je najnižšie položenou ľadovou jaskyňou v Európe. Na opačnú stranu vedie von z dediny poľná cesta k pomaly zanikajúcemu Jašteričiemu jazierku. Vrch Fabiánka nad ním je vyhládokovým bodom, z ktorého vidno naprieč celým Slovenskom. Z oblého kopca ležiaceho takmer na hranici s Maďarskom dovidieť až po tatranské konciare na poľskej hranici.

Slavec

Pri obci Slavec v kaňone Slanej v stredoveku stál paulínsky kláštor. Jeho zvyšky zachovali blízko rekreačného areálu pri vchode do Gombaseckej jaskyne. Jaskyňu na okraji Silickej planiny objavili v roku 1951 a už o štyri roky sprístupnili

verejnosti. Zvláštnosťou bohatej kvapľovej výzdoby sú tenké, vnútri duté kvaple nazývané brčka, dlhé až 3 metre. V areáli je amfiteáter, ktorý v lete hostí účastníkov kultúrneho festivalu Maďarov žijúcich na Slovensku.

Krásnohorská Dlhá Lúka

Pri obci na severnom úpätí Silickej planiny v roku 1964 rožňavskí jaskyniari objavili Krásnohorskú jaskyňu. Je síce sprístupnená, ale nemá upravenú trasu s chodníkmi, schodmi a osvetlením. Možno ju navštíviť s špeciálnym jaskyniarom oblečením a čelovou lamou, iba s autorizovaným sprievodcom. V jaskyni sa nachádza jeden z najväčších stalagmitov na svete s výškou 32,6 m.

Krásnohorské Podhradie

Dodnes rezonuje v slovenskej verejnosti veľký požiar, ktorý vypukol na hrade Krásna Hôrka v marci 2012. V súčasnosti prebieha postupná obnova silne poškodenej pamiatky, predpokladá sa, že prvé časti hradu budú verejnosti sprístupnené v roku 2014. Až do požiaru platilo, že nad Krásnohorským Podhradím stál jeden z najlepšie zachovaných stredovekých hradov na Slovensku. Vznikol okolo roku 1320 ako gotické sídlo šľachtickej rodiny Bebekovcov. V 16. storočí ho prestavali na mocnú renesančnú pevnosť, v ktorej sa konali zhromaždenia gemerskej stolice. Po požiaroch v roku 1817 Andrassyovci obnovili pre účely rodového múzea. V pekne upravenom parku východne od obce sa nachádza verejnosti prístupné secesné mauzóleum s mramorovými sarkofágmi Dionýza a Františky Andrassyovcov. Uprostred dediny sa oplatí navštíviť galériu v secesnej budove Obrazárne grófa Dionýza.

Dolina Čremošnej

V malebnej doline potoka Čremošná, ktorá od severu ohraničuje Slovenský kras, ležia štyri malé gemerské obce. V najnižšie položených Drnave sa zachovali ruiny kedysi významného železiarskeho podniku, v ktorom vyrobili železné dielne pre slávny Refazový most v Budapešti. Po vyše Kováčovej leží obec Lúčka so zachovalou ľudovou architektúrou a ruinami stredovekého kostola z 13. storočia, ktorí v 15. storočí vojaci Jana Jiskru prebudovali na pevnosť. Najvyššie položená obec Bôrka je tradičným miestom púti konaných na sviatok Panny Márie Škapuliarskej. Cesta dolinou vedie až takmer k hornému vstupu do Zádielskej tiesňavy.

Plešivec

Ján Lacika